

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Obsahová analýza kampaně k referendu 2015 na
Slovensku**

Amálie Andršová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

**Obsahová analýza kampaně k referendu 2015 na
Slovensku**

Amálie Andršová

Vedoucí práce:

Mgr. Ľubomír Lupták, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Lubomíru Luptákovi, Ph.D. za pomoc, neustále dobrou náladu a veškerý čas, který mi při zpracovávání práce věnoval.

OBSAH

1 ÚVOD	6
2 TEORETICKÁ ČÁST	11
2.1 Před referendem.....	12
2.2 Referendum	16
3 EMPIRICKÁ ČÁST	20
3.1 Vymezení kampaně	20
3.2 Metoda práce	22
4 ANALYTICKÁ ČÁST	24
4.1 Zakotvená teorie	24
4. 2 Frekvenční analýza slov	44
5 ZÁVĚR.....	47
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	52
7 RESUMÉ.....	63
8 PŘÍLOHY	63

1 ÚVOD

Počátkem února 2015 proběhlo na Slovensku zatím poslední referendum v historii této země. Obsahovalo celkem tři otázky: První potvrzovala svazek manželský jako záležitost jednoho muže a jedné ženy, jak bylo zakotveno v Ústavě již v červnu předchozího roku, druhá otázka řešila umožnění adopce stejnopohlavním párům a třetí otázka se týkala sexuální výchovy na školách a výuky o eutanázii. Původně obsahoval návrh referenda otázky čtyři, poslední z nich¹ o nepovolení registrovaných partnerství, ale byla Ústavním soudem Slovenské republiky shledána jako protiústavní (Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 24/2014; Rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vyhlásení referenda č. 320/2014: čl. 1–2; Ústavný zákon, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992: čl. 1).

Slovenský prezident Andrej Kiska vyhlásil referendum koncem listopadu 2014, voliči i pořadatelé tak měli zhruba dva měsíce na to, aby se na hlasování připravili. Přípravy doprovázela i výrazná kampaň, která se na jedné straně vyvíjela pod taktovkou Aliance za rodinu, občanské iniciativy stojící za sbíráním podpisů pro uskutečnění referenda, a druhý proud byl symbolicky reprezentován Iniciativou Inakosť (Rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vyhlásení referenda č. 320/2014: čl. 1–2, Sivý 2015).

Právě kampaní pro a proti referendu se bude tato bakalářská práce zabývat. Zdá se totiž, že referenda jsou v dnešním světě stále významnějším fenoménem, a proto je nasnadě jim věnovat větší pozornost i v akademických textech. Ač se forma volby v referendu (vybírání mezi ano a ne)² může zdát jednoduchá, ve skutečnosti se referenda často zabývají problémy, jež jsou naopak velmi komplexní a několikaúrovňové. U referend se navíc setkáváme ještě s jedním jevem, a to s relativně velkým vlivem předcházející kampaně na voličstvo. Na rozdíl od klasických zastupitelských voleb zde lze totiž jen omezeně formovat své rozhodnutí na základě postoje např. oblíbené politické strany, a voliči se tak musí rozhodovat sami, což

---

¹ Respektive šlo o třetí otázku v pořadí. Vyškrtnutím této otázky se ale na její pozici dostala otázka o sexuální výchově a výuce o eutanázii na školách (Aliancia za rodinu 2016a).

² V tomto případě šlo spíše o volbu mezi tím, zda se zúčastnit či nikoli.

kampani poskytuje větší prostor pro ovlivnění voliče (Semetko – Vreese 2004: 3–4). Z tohoto důvodu si myslíme, že zkoumání kampaně právě při referendu je důležité, a mohlo by o jeho výsledcích a průběhu mnohé objasnit. Událost referenda 2015 společnost na Slovensku značně polarizovala a kampaň vzbuzovala velkou kontroverzi, což činí dané téma zajímavé. Vzhledem k jeho aktuálnosti se také domníváme, že četné textové, obrazové, zvukové a audiovizuální dokumenty kampaně ještě nestihly být nikým nebo jen velmi málo výzkumníky zpracovány a doufáme tedy, že by tato práce mohla být přínosem.

Práce bude vyjma úvodu a závěru dělena do tří velkých celků, z kterých každý celek bude dále obsahovat dvě podkapitoly. Prvním celkem bude část teoretická, která se bude skládat z kapitol Před referendem a Referendum, a pojednávat bude o tom, jakým způsobem zapadá referendum do vývoje demokratických diskusí v podmínkách postsocialistické společnosti. V této kapitole představíme vývoj slovenské společnosti z hlediska převládajících diskurzů, či těch, které v určitém období na Slovensku zaujímaly významné místo. Důležitá pro nás bude doba po roce 1989, přičemž pro vysvětlení určitých jevů platných pro tehdejší (současnou) společnost zabrousíme dál do minulosti. Centrem našeho zájmu bude především diskurz nacionalistický, který se v listopadovém období prosadil jako hlavní státotvorná síla, a pomohl vytvořit zemi prezentující se jako stát jednoho etnika – Slováků, a diskurz liberálně občanský, který byl v 90. letech také významný, nakonec ale zůstal upozaděm. V další části se pokusíme ukázat, jakým způsobem diskurzy existující v současném Slovensku působily na Referendum o ochraně rodiny a do podkapitoly zakomponujeme i výňatky z debat, jež probíhaly v rámci příprav obyvatel země na tuto událost.

Druhá část neboli část empirická bude řešit vymezení kampaně, metodu práce a opětovné představení výzkumných otázek a cíle práce. Materiály pro kampaň budeme vybírat z online databáze MediaSearch firmy NEWTON Media a. s., která obsahuje jak české, tak slovenské a polské mediální materiály,³ a jelikož kampaň musí být ohraničena časově a tematicky, vymezíme si ji na časové ose 27. listopadem 2014, tedy dnem vyhlášení referenda prezidentem republiky a dnem konání referenda, tedy

---

³ Nás budou zajímat materiály ze Slovenska.

7. únorem 2015. Z tematického hlediska budeme zkoumat pouze materiály týkající se referenda, které byly produkovány na úrovni celostátní a korpus bude zahrnovat jak dokumenty pocházející z televizního a radiového vysílání, tak z novinového tisku a magazínů (NEWTON Media 2014). Důvody pro oba typy selekce uvedeme v rámci první podkapitoly tohoto celku.

Cílem této práce bude analyzovat diskurzy, které byly přítomny v kampani k referendu 2015. Abychom toho dosáhli, položíme si následující výzkumné otázky, jejichž pojícím prvkem bude polarita, která byla pro loňské referendum typická. Budeme zkoumat, jakým způsobem se lišila kampaň proti referendu a kampaň za referendum, jaká témata byla jednotlivými tábory zdůrazňována a jaké typy argumentů byly používány. Současně se podíváme i na to, zda si kampaň obou názorových stran prošla nějakým vývojem či nikoli v návaznosti na změny, které se již za běhu kampaně mohly udát. Nakonec přidáme ještě jednu otázku, na kterou si myslíme, že bychom po analýze kampaně k referendu, mohli znát odpověď, a to, zda byla celostátní média na Slovensku po dobu kampaně politicky angažovaná, a pokud ano, tak jak. V současných demokratických společnostech je totiž naprosto legitimní, aby i jednotlivá média zastávala postoje (Schulz a kol. 1998: 13) a role médií v kampaních je velmi důležitá.

Druhou podkapitolu bude tvořit již zmíněná metoda práce, přesněji metoda analýzy kampaně. Kampaň k referendu budeme zkoumat pomocí výzkumné techniky zvané obsahová analýza, která využívá kvalitativních i kvantitativních metod. Z důvodu eliminace chyb jsme se rozhodli v práci obě metody zkombinovat, aby bylo dosaženo co nejméně zkresleného výsledku (Hájek 2014: 61–112).

Jako první použijeme zakotvenou teorii, což je metoda, která se skládá ze tří kroků, přičemž v praxi se často všechny tři kroky provádějí zároveň. Nejprve si označíme kusy dat, o nichž si myslíme, že by mohly být zásadní pro stanovené výzkumné otázky, což způsobí, že se nám analyzovaný text rozloží do souboru kategorií, které již nejsou svázány s konkrétními daty. V druhé části skládáme vytvořené kategorie tak, abychom porozuměli vztahům mezi nimi, a v poslední etapě kódování se snažíme nalézt jednu centrální kategorii, která nám umožní formulovat

teorii platnou pro celý soubor textů a bude následně tvořit závěr práce (ibidem: 67–75).

Jelikož je zakotvená teorie prováděna od začátku až do konce čtenářem lidským, obsahuje několik nedostatků: Mezi nejvýraznější patří fakt, že častým výstupem této teorie je výsledek, kterého by mohl dosáhnout i trochu zkušenější čtenář bez použití této techniky, druhým problémem je neschopnost kodéra najít centrální kategorii, která by byla schopná vytvořit teorii aplikovatelnou na celý korpus textů (ibidem: 73–75).

Abychom zvýšili pravděpodobnost, že naše analýza bude úspěšná, použijeme následně druhou metodu prováděnou čtenářem strojovým. Bude se jednat o frekvenční analýzu textů, která si činí ambice odhalit dominantní povahu zkoumaných textů a zároveň by měla být schopna ukázat fenomény, které lidskému kodérovi mohou zůstat skryty. Nám bude sloužit zejména jako nástroj kontroly, díky kterému zjistíme, zda jsme v předchozí metodě nepřehlédli některá zásadní témata vyplývající z četnosti výskytu plnovýznamových slov. Kromě toho se domníváme, že použití této analýzy by mohlo nabídnout trochu jiný pohled na zkoumané materiály a odhalit tak skutečnosti, které by nám jinak mohly uniknout (ibidem: 95–112).

Pro obě výzkumné techniky budeme používat softwarový program MAXQDA 12,⁴ který slouží jako pomůcka pro přehledné uspořádání dat a nabízí řadu funkcí, které jsou schopny výrazně zrychlit jinak velmi zdoluhavou práci lidského čtenáře, jako například kvantitativní kódování četnosti výskytu slov v textech. Program navíc nabízí mnoho možností grafického zpracování výsledků analýzy, které mohou čtenáři usnadnit porozumění textu, a proto využijeme i jich.

Ve třetí, analytické části práce, se budeme zabývat obsahovou analýzou samotnou. V první podkapitole popíšeme, jak jsme postupovali při práci se zakotvenou teorií a vysvětlíme, k čemu jsme na základě kódování došli, v další podkapitole se pak budeme zabývat frekvenční analýzou a její výsledky srovnáme s výsledky předchozí metody. V závěru práce zhodnotíme kampaň k referendu na Slovensku z roku 2015

---

⁴ <http://www.maxqda.com>

jako takovou, k čemuž využijeme informace z poslední kapitoly práce, zodpovíme si námi stanovené výzkumné otázky a výsledky vztáhneme k širšímu tématu demokratické diskuse v podmínkách postsocialistické společnosti.

Při práci se zdroji se budeme snažit čerpat jak z česky a slovensky, tak z anglicky psaných textů. Pokusíme se využít co nejvíce zdrojů primárních a pracovat budeme jak s knihami elektronickými a tištěnými, tak s vědeckými články či zdroji internetovými. U posledních jmenovaných předpokládáme velkou četnost užití, a to zejména v části analytické, vzhledem k době, ve které referendum probíhalo, a také krátké časové vzdálenosti mezi vypracováním bakalářského textu a událostí samotnou.

2 TEORETICKÁ ČÁST

Jak již bylo řečeno, teoretická kapitola se bude skládat ze dvou podkapitol. Co mají obě podkapitoly společné, je zkoumání různých diskurzů ve slovenské společnosti. Proto je na místě, abychom ještě předtím, než k těmto podkapitolám přejdeme, definovali, co pro nás diskurz znamená a proč jsme se rozhodli se jím zabývat.

Diskurz je podle nás interpretační síla, která nám, pokud ji přijmeme, říká, kde je linie mezi tím, co je normální a co je odchylka, co je správné a co je špatné a co je pravdou a co nikoli. Na základě toho dochází k formování specifického vidění světa a k vytváření společné identity těch, kteří určitý diskurz sdílí. Diskurzů je na světě mnoho, přičemž některé mají větší moc, jiné zase menší. To, co je ale všechny diskurzy sdílí je, že se vždy pokouší zastat významnou pozici ve společnosti, což vede k tomu, že mají tendenci utlačovat diskurzy jiné. Tím vzniká boj o dominantní diskurz, který postupně přetváří společnost.⁵

Protože se domníváme, že referendum 2015 bylo bitevním polem dvou významných diskurzů ve slovenské společnosti, myslíme si, že je důležité tyto diskurzy zachytit, popsat formy vylučování a přivlastňování, které produkují a ukázat, jakým způsobem a na základě jakých potřeb se tvořily. V následujících dvou podkapitolách se o to tedy pokusíme,⁶ čímž si zároveň připravíme teoretický základ pro třetí část práce, ve které podrobíme zkoumané diskurzy analýze a podíváme se na to, jakým způsobem se projevovaly v kampani k poslednímu slovenskému referendu.

V následujících dvou podkapitolách budeme čerpat především z Ernesta Laclaua, který ve svých textech řeší tvorbu a chování identit, dále z Tonyho Judta, jenž se zabývá kritikou moderní doby a mezi geografické oblasti, kterým věnuje pozornost, patří i země bývalého Východního bloku a z Petry Burzové, která napsala knihu o slovenské postsocialistické identifikaci. V kapitolách odkážeme ale i na řadu jiných, doposud nezmíněných, autorů.

---

⁵ Naše vidění diskurzu ovlivnila Foucaultova přednáška *Řád diskurzu*, předmět *Jazyk a politika* Petry Burzové a Faircloughtova kniha *Analysing discourse: Textual analysis for social research*.

⁶ Více se budeme věnovat diskurzu národnímu, který ve slovenské společnosti zaujímá dominantní postavení.

2.1 Před referendem

Ernesto Laclau ve své knize *Making of Political Identities* píše, že ve světě po ukončení studené války dochází k bujení různých politických identit. Některé z těchto nově vznikajících entit řeší nedostatky ve své právě konstruované identitě a tato hluchá místa se snaží zaplnit pomocí aktu identifikace (1994: 1–3). Slovensko je příkladem takovéto entity. Vznikalo v období po skončení studené války a již od začátku se potýkalo s nedostatkem vlastní identity jako národního státu. Svou legitimitu nemohlo odvodit ani od socialistického Československa a navázat nemohlo, ani na klerofašistickou Slovenskou republiku z období druhé světové války. Svě základy tedy postavilo na existenci Velké Moravy, která by z geografického hlediska lépe posloužila k legitimizaci Československa než Slovenska samotného,⁷ a na historické Sámově říši, jejímž úskalím byl nekřesťanský původ a etnická příslušnost kupce stojícího v jejím čele (Lupták 2008: 37–39).

Ač je Slovensko z hlediska historie kořenů málo ukotveno a není tedy divu, že téma hloubky kořenů Slováků je dnes silně politizované, právě absence vlastního státního celku dobře posloužila ke stvoření významného motivu tisíciletého útlaču Maďary (Lupták 2008: 39), který pomohl zformovat „narativy obětí“ a konstruovat „ty druhé“. Narativy obětí můžeme jinak popsat jako příběhy, pomocí nichž se stát stylizuje do role oběti. Tyto příběhy mohou dále státu sloužit k legitimizaci vlastní existence, přičemž klasickým příkladem státu, který těchto narativů k vytvoření své vlastní státnosti využil, je Izrael. Roli pachatele nespravedlivého násilí zde hráli dlouhou dobu zejména nacisté, následně žezlo převzala Palestina (Newman Smulders 2013: 164–166). Maďaři nejenže byli v maďarsko-slovenském vztahu druhou stranou často prezentováni jako uchvatitelé, ale zároveň sloužili i ke konstrukci „těch druhých“, což je tendence vnímat určitého jednotlivce či skupinu jako odlišující se od „nás“. Při konstrukci „těch druhých“ dochází k vytváření dichotomie, ve které je naše skupina popisovaná jako hodnotná a cizí skupina podléhá námi produkovaným normativním (a zpravidla negativním) soudům (Chorn Dunham – Dietz – Harms

---

⁷ Nitranské knížectví bylo ke konstrukci slovenské identity v tomto směru možná vhodnější, jeho problematičnost ale spočívala v jiných aspektech, např. v nepojmenování obyvatel zmíněného celku jako Slováků. S pojmem „Slovák“ se setkáváme až mnohem později, ve 14. století (Lupták 2008: 39).

Cannon 2004: 374–375). Jak podotýká Burzová (2014: 15–16), takové konstruování není vlastní pouze nacionalismu – podobné snahy můžeme pozorovat v základě všech identit, motiv tisíciletého útlaku však slovenský nacionalismus⁸ velmi posílil. Tento typ legitimizace slovenské identity nezmizel ani s ustanovením společného státu Čechů a Slováků po první světové válce, ale naopak v následujících letech rostl následkem centralistických snah pražské vlády a špatné socio-ekonomické situace občanů slovenské národnosti. V té samé době se navíc slovenská podezřívavost a nepřátelskost vůči cizímu spojila s katolickým konzervatismem a nacisty šířenou snahou očistit Evropu a Slováci na nátlak Německa vyhlásili vlastní republiku. Když po druhé světové válce došlo k opětovnému spojení obou zemí, obhajoba a zdůvodňování vlastní státnosti poněkud polevily. Znovu se ve větší míře do slovenského diskurzu vrátila až po Sametové revoluci (Lupták 2008: 41–44).

Doba transformace od socialismu k demokracii se stala pro mnoho postsocialistických zemí velmi stresující záležitostí a je důležitým obdobím pro rozklíčování situace na Slovensku ve sledovaném období. S utvářením nového systému docházelo v zemi k velkým změnám a společnost, do té doby poměrně homogenní, se stratifikovala. Zvětšování sociálních nerovností a ekonomická krize, jež byla nejtěžší v moderních dějinách, přinesly období nejistoty. Dopady této krize byly výraznější na Slovensku, které bylo na rozdíl od západní části federace o něco chudší, a nedůvěra vůči Západu se zde projevovala silněji (Burzová 2014: 19–21; Judt 2008: 679–680).

V těchto podmínkách se tedy nacionalismus dobře uchytil, protože byl schopen svým občanům poskytnout pocit bezpečí a důstojnosti, o který Slováci v cizím, soutěživém světě postupně přicházeli.⁹ Jak již bylo zmíněno, identita je potřebou všech entit a Slováci jí měli nedostatek. Již nepatřili ke společenství socialistických států Východu a stejně tak nenáleželi ani k západním vyspělým státům. V prostředí chaosu, v kterém se ocitli, našli ideologii, jež vyplnila prázdnotu po bývalé identitě a pomoci

---

⁸ Nacionalismus zde chápeme stejně jako Lupták jako rodinu politických ideologií a postojů upřednostňujících národ před jednotlivcem (2008: 41).

⁹ Nacionalismus vyústil ale ve více než „pouhé“ emoční zabezpečení jedinců, které si vzal pod svou ochranu – spolu s ním, rostla i síla požadavku po vlastním státu, který formálně vznikl jako Slovenská republika 1. ledna 1993 (Lupták 2008: 44–45).

aktu identifikace lidem, které vzala pod svá ochranná křídla, poskytla pocit jistoty, který je nejen v obdobích velkých změn primární potřebou všech společností, přičemž jakékoli jiné požadavky, ať už ty na dobro, svobodu či racionalitu, se stávají druhořadé. Tyto hodnoty jsou pro společnost sice také důležité, pokud ale systém oplývající těmito kvalitami nebude schopen zajistit společnosti pocit jistoty, vybere si většina lidí po většinu času spíše uspořádání, které, třeba že je trochu opresivní, je schopné poskytnout svým občanům předvídatelnost a pořádek. Slovensko tuto teorii v prvních letech své existence naplnilo přímo ukázkově. Právě touha po jistotě, spíše než cokoli jiného, stvořila vládu Vladimíra Mečiara, která byla u moci od jeho vzniku až do roku 1998. Autoritativní vedení Slovenska zase bylo odkazem na fakt, že stabilní, ač lehce nesvobodný režim je pro většinovou společnost lepší volbou, než nefunkční demokratické zřízení (Burzová 2014: 24–123; Judt 2011: 173; Laclau 1994: 3; Laclau – Zac 1994: 15–16; Vláda ČR 2016).

Nacionalismus, který v zemi stavěl na etnicko-národní klasifikaci, rurálním kolektivismu či katolicismu se stal poměrně úspěšným legitimizačním nástrojem pro vznik nového státu, přesto však byl určitými skupinami vnímán negativně a čelil velké míře předsudků. Kritické hlasy se ozývaly jak ze samotného Slovenska, tak ze Západu a podoba nacionalismu za vlády Vladimíra Mečiara na popularitě zemi nepřidávala. Slovensko té doby bylo popisováno jako antiintegrační a mečiarismus/nacionalismus byl často viněn z pozastavení přirozeného chodu dějin – tedy návratu do Evropy, oddálení modernizace a promarnění šance ke zlepšení životní úrovně obyvatel Slovenska. Přestože je slovenský nacionalismus často chápán jako něco, co brání plné transformaci, je důležité si připustit, že může být její přirozenou součástí a důvody vedoucí k jeho rozvinutí nebyly pouze slovenského původu, ale vycházely i z prostorů státu vnějších (Burzová 2014: 15–78; Haughton 2002: 1319–1321).

V době rozpadu Východního bloku došlo již v západních společnostech k rozsáhlé privatizaci,¹⁰ tedy postupnému přesunu veřejných služeb do soukromého sektoru. Vysoká individualizace, odklon od státu, respektive jistot jím poskytovaných, a ekonomický étos se od dosavadních charakteristik Sovětského svazu a jeho satelitů

---

¹⁰ Konkrétněji mluvíme spíše o anglosaském světě s Velkou Británií v čele. Tyto státy propadly kroužku privatizace více, než zbytek západních států zejména kontinentální Evropy (Judt 2011: 94–101).

natolik odlišovaly, že propast, jež by postsocialistické státy v rámci transformace měly překonat, byla jednoduše příliš veliká. Pokud k již řečenému přidáme ještě fakt, že společnost zažívající nějakou těžkou situaci upřednostňuje spíše kolektivní práva před právy jednotlivců a menšin a inklinuje k přesunutí více pravomocí na úroveň státu (příkladem této společnosti jsou státy Evropy v období po druhé světové válce), je pak pochopitelné, že ideály zdobící Západ s těmi, s kterými přišly postsocialistické státy, v určitých sférách kolidovaly (Burzová 2014: 16–25; Judt 2011: 73–144).

Nacionalismus představoval vyrovnání se s tímto šokem a nalezení sebe sama ne ve velkých celcích pokoušejících se získat monopol na univerzální pravdu a na základě té vysvětlit historii lidstva i jeho budoucnost, ale v uvědomění si komplexnosti reality a často protichůdných a nejednoznačných podmínek existence. K vybrání si této cesty Slovensko postrčil ještě jeden dosud nezmíněný faktor, který nemůžeme geograficky omezit ani na území státu, ani na západní společenství států, a to tzv. krize levice a demokracie (Judt 2011: 88–136; Laclau 1994: Phronesis; ibidem: 1–5).

Někteří autoři tvrdí, že tyto vzájemně související fenomény nepostihují pouze jednu či několik společností, ale široce pojatou společnost jako takovou. Levice se totiž po pádu komunismu, a tedy i ideologie, o kterou se opírala v rámci určitého výkladu dějin, ocitla ve vakuu a nedokázala ani vhodně zareagovat na posun směrem od státu, poskytujícího určité zabezpečení svým občanům, k trhům a individualismu. Spolu s levicí oslabil i demokracie. Jak stát vlivem neregulované globalizace a růstu nadnárodních korporací slábl, mizela i možnost politiků regulovat pomocí zákonů určité procesy a význam politiky klesl ve prospěch peněz. Vlivem těchto skutečností vzrostla apatie vůči politice a nedůvěra ve směr, kterým se mezinárodní společenství se západními zeměmi v čele ubíralo (Beck 2000: 2–6; Judt 2011: 119–173).

2.2 Referendum

Jak říká Kubát (2003: 16–17), přechod k demokracii je velmi náročným a zdoluhavým procesem a snaha o konsolidovanou demokracii pro mnoho zemí, které o ni usilují, představuje mnohaletou cestu s nejistým výsledkem. U států středovýchodní Evropy může jít často až o uskutečnění nemožného. Tato slova nám možná mohou připadat jako poněkud extrémní, budeme-li je ale chápat v souvislosti s předchozí kapitolou, můžeme dojít k závěru, že by autor mohl mít pravdu. Jak by neměly mít postsocialistické státy problémy s konsolidací demokracie, pokud ani Západ, žijící v demokratických zřízeních již dlouho dobu, nebyl schopný pokrýt všechny její nedostatky a v současnosti dokonce mluvíme o „selhání demokracie“?¹¹

Právě ono vystřízlivění ze světa západních demokracií ve spojení s ekonomickou transformační krizí mělo za následek klesání politické participace a sílící kritiky zastupitelské demokracie. Pocit nedostatečné reprezentace pak vyústil ve volání po demokracii přímé (Burzová 2014: 20–74), přičemž jejím ústředním nástrojem je referendum (Spáč 2010: 171).

Na Slovensku se za dvacet tři let existence země konalo osm celostátních referend. Pokud se podíváme na předchozí státní celky na daném území, zjistíme, že podmínky pro pořádání referenda byly v minulosti nepříznivé¹² nebo dokonce chyběly.¹³ Jako důvod pro zakomponování referenda do ústavního pořádku mohla být podle Spáče snaha politických elit co nejvýrazněji se odlišit od politického uspořádání z let 1948–1989, zajímavým faktem ale je, že ačkoli po Sametové revoluci možnost referenda již existovala, nebyla využita při řešení důležité otázky rozdělení Československa a referendum začalo být v praxi užíváno až po „sametovém rozvodu“ obou zemí (ibidem: 185–249). Druhou zajímavostí je fakt, že zatímco Slovensko referendum vyhláší pravidelně, v sousední České republice, která se Slovenskem sdílí podobnou minulost, k vyhlášení celostátního referenda došlo za celou dobu existence pouze jednou, a to při řešení vstupu země do Evropské unie (Vláda ČR

---

¹¹ Například Judt 2011: 135.

¹² Období První republiky (Spáč 2010: 185).

¹³ Za doby fungování Slovenského štátu v období druhé světové války byla možnost referenda pouze formální a v Československu od roku 1948 do Sametové revoluce tato možnost neexistovala vůbec (Spáč 2010: 186–187).

2014). Četnost konání referend na Slovensku by mohlo souviset se snahou legitimizovat se jakožto národní stát Slováků a odstříhnout se od nechtěné minulosti, stejně tak by mohlo reflektovat horší dopady ekonomické krize ve východní části federace a s ní spojenou rostoucí nedůvěrou v elity a „západní cestu“. Nakolik je ale osm referend na Slovensku obrazem již zmíněného, a ne příliš nízké hranice počtu podpisů potřebných k vyhlášení referenda (Lidovky 2015; Lupták 2008: 50) či dlouho chybějícího zákona umožňujícího vyhlášení referenda v České republice (Vláda ČR 2014), zůstává otázkou.

Referenda nepřináší občanům jen pocity důležitosti a přímého se podílení na rozhodování, mají i své stinné stránky (Spáč 2010: 176–177). Především s sebou nesou riziko útlaku ze strany většiny. Z hlediska názorové diverzity není nic potencionálně represivnějšího než přímá demokracie (Judt 2011: 113). Ostatně podobné obavy vyjádřili i odpůrci loňského referenda. Například lidskoprávní aktivista Laco Oravec přirovnal současné referendum k teoretické situaci, kdy by o ženském volebním právu v dnešní době rozhodovali pouze muži, o věcech židů křesťané a o romské menšině jen etničtí Slováci a řekl, že „[t]a představa, že většina pro nějaké utvrzení se ve svém přesvědčení o tom, že chceme žít lépe, prostě bude rozhodovat o osudu menšin je podle mě zvrácená. Prostě ten vývoj právě v oblasti lidských práv, ale i nějaké takové demokratizace společnosti byl právě o tom hledání toho, jak pojistit potřeby právě menšin“ (Archív Lampa 2014: 01:53:42–01:54:37).

Není ale uspořádání referenda jen jedním z pokusů o zabránění zpochybnění legitimacy slovenského státu? Jak již bylo řečeno, Slovensko se prezentuje jako stát národní. Národní identita byla po roce 1989 vytvořena v opozici jak k socialistické minulosti státu, tak k západně liberálnímu diskurzu, který byl vzhledem k habitům naprosté většiny obyvatel Slovenské republiky velmi vylučující. Byla tedy stvořena třetí cesta, která umožnila Slovákům distancovat se od minulosti, zbavit se hrozby marginalizace a nabýt budoucnosti poskytující důstojnost (Burzová 2014: 25–122).

Ač to vypadá, že nacionalismus se stal přirozenou součástí myšlenkové výbavy každého člena slovenské společnosti, realita není tak jednoduchá. I přestože můžeme tvrdit, že kolektivisticko-nacionální diskurz na Slovensku nakonec skutečně převládl,

preživší alternativou k němu zůstal diskurz liberálně občanský, který byl zformován na půdě bývalého disentu, nabádal k rychlému začlenění do prestižního západního světa a prezentoval se jako jediný diskurz pravdy a svobody. Soupeření těchto diskurzů bylo bojem o monopol na nejdůležitější kapitál postsocialistického světa, na kapitál kulturní. Díky čím dál tím výraznějším vlivům globalizace se ale objevuje nová tendence, tendence k post nacionalismu, která přináší zpochybňování národních vazeb a zdůrazňování jiných identit (Burzová 2014: 15–121), což nacionalismus druhotně oslabuje.

Fakt, že národní stát se v globalizovaném světě cítí být ohrožen, je pak reflektován třeba v současném referendu, kdy využívá svých obranných mechanismů ještě před přímým útokem na národní hodnoty.¹⁴ Nejvíce se to projevuje v destabilizování jednoho pilíře nacionalismu, a to katolictví, jehož principy jsou, podle producentů kolektivisticko-nacionálního diskurzu, v zahraničí¹⁵ nedostatečně zdůrazňovány. Jako příklad jednoho z výroků, které by příslušníky národního diskurzu mohl děsit, můžeme uvést výrok bývalého britského premiéra Harolda Macmillana, který tvrdil, že „politika je umění možného, zatímco morálka je něco, co je nejlepší ponechat arcibiskupům“ (Judt 2011: 147). Katolická povaha kolektivisticko-národního diskurzu je dále v opozici se samotnými právy sexuálních menšin, které byly hlavním tématem referenda. Jednak jde o práva menšin, přičemž slovenský nacionalismus zdůrazňuje spíše práva kolektivu, a jednak se katolicismus nestaví k sexuálním menšinám pozitivně. Anton Chromík, jeden ze zakladatelů občanské iniciativy Aliance za rodinu (Aliancia za rodinu 2016a; Burzová 2014: 15), výše řečeno potvrzuje, když říká, že rodina je nejdůležitější jednotkou společenského systému a její existence je povolením homosexuálních svazků negativně ovlivněna (Archív Lampa 2014), přičemž tvrdí, že „[f]akt je ten, že v těchto západních krajinách klesá porodnost, stoupá nám počet rozvodů“ také vlivem registrovaných partnerství nebo

---

¹⁴ Martin Macko z Iniciativy Inakosť považuje Referendum o rodině za zbytečné, protože řeší problémy, které neexistují: Manželství zakotveno v ústavě jako svazek muže a ženy „teď je, takže to nemění nic na situaci“ a „[v]šechno, co se řeší v druhé otázce je zákaz adopce párům stejného pohlaví, které teď taky nemají, a ptá se to způsobem, jestli souhlasíte s tím, aby něco co není, ani nebylo“ (Archív Lampa 2014: 00:44:30–00:45:40).

¹⁵ Zahraničím myslíme západní země, jejich kritiky s katolickým nádechem se ujala například Aliance za rodinu na svých oficiálních stránkách v článku *Ohrozenia rodiny vo svete* a na Slovensku (Aliancia za rodinu 2016c).

stejnopohlavních manželství, protože jsou v těchto zemích povolena (ibidem: 00:35:49–00:36:39).

Slovenské referendum tedy s sebou přineslo zajímavé dilema: Neúspěch referenda by mohl vést podle jeho proponentů k marginalizaci slovenského zájmu a podřizování se tlaku přicházejícímu ze Západu, naopak jeho úspěch by pak podle jeho odpůrců znamenal útlak jedné z menšin na Slovensku. Právě toto pojetí by mohlo vysvětlovat, proč byla slovenská společnost tématem referenda tak silně polarizovaná – v obou případech šlo o boj o jeden z důležitých aspektů identity a každá ze stran byla reprezentovaná jedním ze dvou soupeřících diskurzů v postsocialistickém Slovensku.

3 EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Vymezení kampaně

Jak říká odborník na obsahovou analýzu Klaus Krippendorff (2004: 81), výzkumník musí být vždy schopný přesně vysvětlit, jak při své práci postupoval, aby jeho výzkum mohl být následně zopakován se stejnými výsledky, nebo aby dokázal jiné odborníky snadno přesvědčit o správnosti svých zjištěních. V této části práce se tedy podíváme na jednotlivé kroky, které v rámci analýzy budeme podnikat a vysvětlíme, proč právě ony budou tvořit součást vybraného postupu.

Předtím, než se ale budeme věnovat metodologii práce, musíme vysvětlit, jaký korpus budeme v následující kapitole analyzovat, a objasnit důvody pro zvolení právě tohoto souboru materiálů, neboť kvalita výsledků závisí na tom, jak úspěšně je vymezeno to, co je v analýze důležité (Hartley 2011: 59). Při vybírání našeho korpusu jsme se inspirovali šesti otázkami¹⁶ Klause Krippendorffa, které používá mnoho textů zabývajících se obsahovou analýzou,¹⁷ a my se domníváme, že jich budeme moci také využít.

Analýza se bude zabývat dokumenty, které pojí po obsahové stránce kampaň k referendu 2015 na Slovensku. Kampaň definujeme jako formu zhuštění politické komunikace, do které proudí myšlenky a vystupují z ní jako zprávy, jež jsou následně voliči buď přijímány či odmítány v aktu volby (Coward – Powell 2016: 4). Na časové ose ji ohraničujeme 27. listopadem 2014, kdy prezident Andrej Kiska vyhlásil konání referenda, a 7. únorem následujícího roku, kdy se referendum konalo. Při vybírání těchto dat jsme vycházeli z předpokladu, že kampaň k referendu mohla ve větší míře začít až poté, co bylo konání referenda oficiálně vyhlášeno a logicky nebudeme sledovat ani jakékoli projevy kampaně po 7. únoru, protože kampaň sloužila k ovlivnění výsledků referenda a s uskutečněním referenda její smysl pominul. Z geografického hlediska kampaň vymezuje územím Slovenska, neboť referendum mělo celostátní charakter a tedy i kampaň nejspíš cílila na všechny obyvatele této země (a nikoho jiného).

---

¹⁶ Otázky zní následovně: „1. Jaká data budeme analyzovat? 2. Jak je definujeme? 3. Odkud budou pocházet? 4. Jaký kontext je spojuje? 5. Jaké meze si pro naši analýzu vytyčíme? 6. Jaké cíle si klademe?“ (Krippendorff cit. dle Baker – Ellece 2011: 21).

¹⁷ Například Hartley (2012) nebo Stemler (2001).

Zkoumat budeme jak textové, tak zvukové, audiovizuální a obrazové materiály, protože omezení se na pouze jeden druh dokumentů by dle našeho názoru mohlo vést ke zkreslení výsledků práce. K dohledání zmíněných materiálů využijeme internet a online databázi MediaSearch firmy NEWTON Media a. s.,¹⁸ která sbírá data z novin, magazinů, televizních a rádiových stanic, čímž splňuje náš požadavek na různé druhy materiálů.¹⁹ Korpus budou tvořit materiály produkované zejména na národní úrovni, což bude reflektovat jak povahu referenda a kampaně s ním spojené, tak fakt, že materiály potenciálně dostupné všem obyvatelům Slovenska jsou pro nás významnější, protože jsou schopny ovlivnit větší počet voličů, než dokumenty regionální.

Po celou dobu našeho výzkumu nás bude provázet několik otázek, jež nám snad pomůžou lépe odhalit charakter kampaně a dovedou nás k cíli práce, kterým je analyzovat diskurzy přítomné v kampani k referendu 2015. Řešit tedy budeme, jak se lišila kampaň pro a proti referendu, jaké typy argumentů jednotlivé názorové strany používaly a jaká témata byla v rámci jednoho či druhého bloku zdůrazňována. Podíváme se i na to, zda si kampaň obou stran prošla nějakým vývojem či nikoli v závislosti na změnách, které se již za běhu kampaně mohly udát a vzhledem k tomu, že naprostá většina politicky laděných materiálů je předávána veřejnosti skrz média nebo je aspoň médií reflektována, doufáme, že v závěru naší práce budeme schopni i odpovědět na otázku, zda byla celostátní média na Slovensku po dobu kampaně politicky angažovaná, a pokud ano, tak jakým způsobem.

---

¹⁸ <http://www.newtonmedia.cz/cs>

¹⁹ Seznam monitorovaných médií najdete na <http://www.newtonmedia.cz/cs/monitorovana-media>.

3.2 Metoda práce

K práci s materiály budeme využívat obsahovou analýzu,²⁰ protože jde o nejpoužívanější metodu při výzkumu masové komunikace, a tou kampaň k referendu 2015 nepochybně je (Schulz 1998: 7). Ač se často má za to, že obsahová analýza je v podstatě to samé jako analýza frekvenční, není to tak úplně pravda (Stemler 2001). Kromě analýzy frekvenční, která počítá četnost výskytu zpravidla plnovýznamových slov, máme i jiné druhy obsahové analýzy, přičemž každá z nich má jiné silné a slabé stránky (Hájek 2014: 57–112). I když se v přírodních vědách, kde původně vznikla, obsahová analýza redukuje na nástroje pouhého měření, ve vědách sociálních je často nemožné soustředit se pouze na to, co je možné matematicky vypočítat, protože v nich existují i jiné jevy, které je třeba při práci zohlednit. Proto ani my nebudeme v následující kapitole provádět pouze kvantitativní analýzu (Krippendorff 2004: 83).

Základem naší analýzy bude tzv. zakotvená teorie. Tato metoda byla sestavena dvěma odborníky, Barney Glasterem a Anselmem Straussem, v 60. letech 20. století a kombinuje jak kvalitativní, tak kvantitativní výzkum. Její výsledky mohou být tedy systematicky zpracovány, přesto si však ponechává svůj kvalitativní ráz (Hájek 2014: 67). Postup při zakotvené teorii se skládá ze tří kroků, v realitě ale často kódujeme všemi třemi způsoby souběžně a při provádění jednoho kroku je vždy důležité myslet na zbývající dva a vytvářet tak z analýzy jeden celek. V první části, kterou nazýváme otevřené kódování, vytváříme kódy z těch kusů textů, o nichž se domníváme, že by pro náš výzkum mohly být relevantní a kódy pak třídíme do jednotlivých kategorií, abychom dosáhli větší přehlednosti ve výzkumu. Následně přecházíme k axiálnímu kódování, v rámci kterého se snažíme porozumět vztahům mezi novými kategoriemi a nabídnout tak obecný model pro systematické vysvětlení dění ve společnosti. Nakonec přecházíme k selektivnímu kódování, v kterém se snažíme nalézt centrální kategorii pro náš výzkum a na jejím základě pak vybudovat zakotvenou teorii určitého jevu (ibidem: 69–74).

---

²⁰ Tu definujeme jako výzkumnou techniku, která je schopna dosáhnout „replikovatelných a platných závěrů z textu (či jiného smysluplného materiálu) na kontexty jejich užití“ (Krippendorff 2004: 18).

Vzhledem k tomu, že vytvoření teorie o určitém jevu bývá často pro nezkušeného kodéra pro svou obtížnost poměrně náročné a může vést jak k příliš banálním zjištěním, tak naopak k promyšleným, avšak spekulativním závěrům (ibidem: 56–75), rozhodli jsme se zakotvenou teorií, která je od začátku až do konce prováděna lidským kodérem, doplnit frekvenční analýzou plnovýznamových slov, jež spoléhá především na stroj. Nám bude sloužit jako nástroj kontroly předchozí analýzy, tedy pomocí spočítání výskytu plnovýznamových slov v textech si ověříme, zda jsme skutečně pokryli všechna podstatná témata vyskytující se v kampani k referendu. Frekvenční analýza není tak náchylná k lidské chybě jako předchozí metoda a vzhledem k její relativní nenáročnosti se zvyšuje i pravděpodobnost, že bude použita správně. Navíc je rychlá, což ji dělá ideální pro kontrolu našich výsledků. Konečně se domníváme, že strojová analýza nám může nabídnout zkoumaná data ve zcela jiném světle a odhalit nám tak fenomény, které lidskému oku zůstaly skryty (ibidem: 95–97).

4 ANALYTICKÁ ČÁST

4.1 Zakotvená teorie

V rámci obsahové analýzy kampaně k referendu 2015 jsme celkem nakódovali 265 zvukových, audiovizuálních, textových a obrazových dokumentů,²¹ které jsme opatřili 1136 kódy. Při kódování jsme se drželi výzkumných otázek, a proto jsme již od začátku kódy dělili do dvou kategorií, přičemž každá z těchto kategorií reprezentovala jednu názorovou stranu referenda. Kódy patřící kampani pro referendum jsme označili znamínkem plus a kódy patřící kampani proti referendu symbolem hvězdičky.²² Mimo zkoumání rozdílů jednotlivých kampaní jsme si ale stanovili i otázku mířící na postoj médií na Slovensku k referendu, a proto jsme si vytvořili kód média, jenž nám o nich ukládal informace.

Nejprve jsme se zaměřili na referendum samotné a na způsoby, jakým jej obě strany prezentují. Strana za referendum tvrdí, že referendum je o rodině, resp. o její ochraně, protože v dnešní době je právě tato složka společnosti ohrožená. Této perspektivě odpovídalo i pojmenování referenda Aliancí za rodinu jako Referendum o ochraně rodiny (Aliancia za rodinu 2016a). Bývalá profesionální tenistka Karina Habšudová o referendu řekla, že „[v] dnešní rychlé době a době, kdy se stále více a více setkáváme s násilím, je důležité tuto základní životní hodnotu, kterou rodina rozhodně je, chránit“ (Aliancia za rodinu 2015), přes mnohá ujištění proponentů referenda, že „referendum skutečně je za rodinu“ (Hospodářské noviny 2015c), jej tak jeho odpůrci nechápou. Podle nich je referendum hlavně útokem na homosexuální menšinu žijící na Slovensku a projevem útlaku ze strany většiny: „[Referendum – doplnění autorky] není za něco, ale proti někomu. Je to otevřený boj proti homosexuálům a já se do toho boje zatáhnout nenechám“, uvedla například poslankyně SaS Jana Kiššová (Hospodářské noviny 2015d) a svůj strach o útlaku menšiny většinou vyjádřil herec Richard Stanke: „Tyto otázky ve mně vyvolávají obavu, že většina opět upře právo menšině“ (Tódová 2014).

---

²¹ Pro podrobnější přehled viz tabulku 1.

²² Viz obrázek 1.

Referendum podle Aliance za rodinu plní funkci jakéhosi klíče, jenž může otevřít diskusi,²³ a vyvoláno bylo proto, „abychom hovořili o rodině, o tom, co je pro nás nejcennější“ (Archív Lampa 2014: 00:09:30–00:09:38). Na rodinu je tedy nahlíženo jako na něco velmi důležitého z několika důvodů, které si vysvětlíme později. Přestože Aliance tvrdí, že referendum je pouze „prostředkem, ne cílem“ (Archív Lampa 2014: 01:47:58–01:48:02), přiznává určitá část jejích stoupců, že může plnit funkci tzv. „pojistky proti případným změnám“ (Bugár 2015). Pokud by totiž referendum bylo platné, znamenalo by pro politické elity jasný signál, že pozměnění ústavního zákona v červnu roku 2014 reprezentuje vůli lidu a ztížilo by to jeho opětovné přepsání.

Na referendum jako na vůli lidu a nástroj přímé demokracie je v rámci argumentace, proč je referendum důležité, často odkazováno. Například poslankyně za OĽaNO Helena Mezenská řekla, že „ctí [...] institut referenda jako nástroje přímé demokracie a projevu vůle lidu. Věřím v jeho perspektivu“ (Denník N 2015f). Pokud bychom tento náhled doplnili o taktéž často používaný argument nepolitčnosti referenda – „[t]oto referendum není politické, je hodnotové“ (Dugovič 2015) – můžeme dojít k závěru, že proponenti referenda nevnímají zastupitelskou demokracii jako dostatečně reprezentativní a důvěra v ni není velká. Slovo přímá demokracie v mnoha případech evokuje demokracii samotnou – „referendum je silný nástroj demokracie, a proto by se jej každý, kdo věří v demokracii, měl rozhodně zúčastnit“ (Denník N 2015d) a jde o „významný občanský prvek demokratické společnosti“ (Denník N 2015b) –, což je slovo se silným kondenzačním nábojem,²⁴ vyvolává tedy mnoho emocí, asociací a dojmů (Edelman 1985: 6).

---

²³ Tady je zajímavý fakt, že zatímco proreferenční skupina se domnívá, že díky vyvolání referenda se naskytne možnost diskutovat, protireferenční skupina odkazuje často na to, že před samotným referendem měla proběhnout rozsáhlá debata na toto téma, ale nestalo se tak, a právě absence této debaty je velkým nedostatkem referenda. Richard Stanke k tomu říká: „Všeobecně je toto téma lidem vysvětlované velmi povrchově. Tady ještě vůbec neproběhla zásadní debata, o co jde, proč to ti lidé chtějí [a tak dále – poznámka autorky]“ (Tódová 2014).

²⁴ Symbol má dvě složky, složku referenční a kondenzační. Referenční složka nám pomáhá popsat události či objekty objektivním způsobem (každým je tedy definována stejně), zatímco kondenzační složka vzbuzuje asociace situací, které se kondenzují do jednoho symbolického slova a přináší pýchu, strach, úzkost, lásku, pocit jistoty aj. Každé slovo či znak má obě složky, čím silnější je však její kondenzační část, tím spíše je slovo schopné vzbudit silnou odezvu či stabilní klid, podle toho, jestli pro nás symbolizuje hrozbu či jistotu (Edelman 1985: 6–8).

Na základě těchto rozdílných interpretací vzniku a funkce referenda vzniká na jedné straně dojem, že referendum sjednocuje společnost (ač tento názor není proreferendní skupinou všeobecně sdílen) a na straně druhé, že ji naopak rozděluje. Anton Chromík, předseda Aliance za rodinu, pro Hospodářské noviny (2015b) uvedl, že „neexistuje téma, na kterém by se tolik Slováků sjednotilo“, zatímco Vladimír Skalský, předseda Světového sdružení Slováků v zahraničí a ředitel Slovenského domu v Praze, řekl, že se „referenda nezúčastní [...], protože slovenskou společnost zbytečně polarizuje“ (Denník N 2015e).

Další dichotomie v prezentaci referenda se objevuje s názory, zda je referendum důležité a smysluplné, nebo zbytečné a nesmyslné. Odpůrci referenda nevidí žádnou změnu, které by bylo úspěchem referenda dosaženo: „Otázky referenda nic neřeší, právní stav, který požadují, existuje už dnes. Jít k referendu je zabíjení času“ (Hospodářské noviny 2015d). Jeho zastánci však tvrdí, že je důležité, neboť přispěje „k záchraně mladých životů a rodin“ (Katolícka cirkev na Slovensku 2015).²⁵

Abychom mohli vyložit, proč potřebují rodiny na Slovensku zachránit a jakým hrozbám čelí, musíme nejdříve ukázat, jak zastánci referenda rodinu chápou: Rodina podle Aliance za rodinu je značně binární.²⁶ Nejen tím, že by ji měl tvořit muž a žena (nikoli muž a muž, žena a žena a jiné kombinace), ale i jejich sociální role by měly být rozdílné. „Povězme si otevřeně, že asi takovým nejvážnějším ohrožením rodiny je právě to zeslabování manželské kultury, ta ztráta chlapského slova, že ano znamená ano a ne znamená ne“ (Archív Lampa 2014: 00:14:33–00:14:47), říká Anton Chromík. Na stránkách Aliance za rodinu se zase můžeme dočíst, že „muž a žena jsou si ve všem rovni, přesto jsou odlišní a doplňují se“ (Aliancia za rodinu 2015d). Kromě sociální sféry je důležitá i jejich biologická role potřebná k plození dětí. Často je zdůrazňováno, „že muž a žena patří k sobě a že mezi mužem a ženou se rodí děti, jen

---

²⁵ Porovnání referenda tak, jak jej vysvětlují obě strany, viz graf 1.

²⁶ Binaritu a stereotypizaci muže, ženy a rodiny lze pozorovat například i na propagačních materiálech referenda, které jsou vyvedeny zejména v růžové a modré, což jsou barvy často spojovány s holčičkou a chlapečkem. Na plakátu, který přikládáme (obrázek 2), lze také vidět dětskou kresbu zobrazující maminku a dceru ve žlutých a červených šatech a tatínka a syna oblečených do modrých a hnědých triček a kalhot. Stereotypní je zde tedy nejen barva oblečení, ale i jeho typ.

mezi nimi“ (Archív Lampa 2014: 00:16:21–00:16:29),²⁷ přičemž od rození dětí se pak odvíjí hlavní argument pro zachování svazku manželského jako záležitosti pouze jednoho muže a jedné ženy.

Proč by tedy manželství mělo být i nadále uzavíráno pouze mezi mužem a ženou? Zkrátka řečeno kvůli společnosti. Muž a žena totiž dávají vzniknout životu, a ten zakládá společnost. Rodina je příznivci referenda chápána „jako základní buňka společnosti“ (Denník N 2015f). Celou myšlenku vyjádřil spisovatel Daniel Hevier: „Rodit, přivádět na svět nový život, oživovat prázdnotu. Z rodiny vznikl rod. Z rodů národ. Z rodiny povstaly všechny národy.“²⁸ Ničit rodinu je špatné“ (Aliancia za rodinu b). Muž a žena si tedy zaslouží výhodu manželství, protože jejich svazek je výjimečný tím, že se v něm mohou narodit děti, a to je prospěšné pro společnost a stát.

Dalším důvodem, proč by nemělo dojít k upravení podmínek manželství, jsou děti. Aliance za rodinu tvrdí, že „toto referendum je o dětech“ a ne o dospělých (Archív Lampa 2014: 01:25:25–01:25:35). Děti potřebují otce a matku a v zemích, kde již byly povoleny registrovaná partnerství či stejnopohlavní manželství, existují negativní dopady právě na děti, proto „odstupme od těch práv dospělých, nebuďme takoví sebestřední, a podívejme se na to z pohledu dítěte“ (ibidem: 00:38:34–00:39:06). Zde je třeba podotknout, že slovo děti je dalším výrazným kondenzačním symbolem²⁹ a poukázání na nesobeckost a rodičovství jako formu oběti – „manželství je o oběti“ (ibidem: 00:36:48–00:36:51) – je silným argumentem zvláště, pokud spolu s tím konstruujeme ty druhé jako „sobectví, které hledá svoje práva, svoje uplatnění, svoje vyžití“ (ibidem: 00:14:56–00:15:04). Tím, ale nejen tím, dochází k vytváření dichotomie dobra a zla, na kterém se podílí obě strany.

---

²⁷ Zde je zajímavé, že i se samotným slovem rodina je příznivci referenda nakládáno podle výše zmíněných kritérií. Zatímco odpůrci referenda používají termín i pro stejnopohlavní páry s dětmi, jeho příznivci se tomuto označení vyhýbají. Příkladem může být pořad Večer pod Lampou, v kterém se moderátor Štefan Hríb ptá Antona Chromíka: „[T]oto všechno, co jsi teď ale říkal, se ale týká heterosexuálních rodin: Oslabování věrnosti, oslabování slibu vzájemného, oslabování vzájemné zodpovědnosti, gambling, alkoholismus...to se všechno týká heterosexuálních rodin?“ A Chromík odpovídá „To se týká manželství a rodin, ano.“ (Archív Lampa 2014: 00:15:58–00:16:12).

²⁸ Ke spojení mezi rodinou a národem se vrátíme později.

²⁹ Zmíněné může doložit velmi častým zobrazování dětí v materiálech ke kampani, vytvořených Aliancí za rodinu, doplněných dětskými kresbami rodiny (viz obrázek 2).

Tato dichotomie vzniká, protože diváci politické scény řadí každý politický akt buď mezi hrozby, nebo mezi jistoty. Skupiny s odlišnými zájmy vnímají však tyto akty odlišně a vykládají si je jinak.³⁰ To, co jedné části společnosti poskytuje jistotu, padá zlověstně na druhou část obyvatelstva a ujišťuje ji v domněnce, že proti nim skutečně stojí nepřítel, s kterým je třeba bojovat, jinak bude zničena záruka dobrého života či život jako takový (Edelman 1985: 12–13).

Rodina pro zastánce referenda jistotu znamená. Jako příklad si uveďme část promluvy pana Chromíka, v níž říká, co pro něj symbolizuje rodina: „Vždy, když vidím ty mnohé špatné věci, které se dějí ve světě, přijdu domů a cítím, že jsem v oáze pokoje. Pro mě ten vnější svět je rozbouřené moře, kde rodina je pro mě kotva a přístav“ (Archív Lampa 2014: 01:46:37–01:47:07).³¹

Co ale rodinu ohrožuje? Mnoho věcí. Celý výčet by se pravděpodobně těžko sháněl, sami iniciátoři referenda vždy jen namátkou vytáhnou pár nejvýraznějších hrozeb. Od homosexuálních svazků a nedostatku vůle k zachování manželství putují k alkoholismu, ke gamblingu až po narůstající sebevražedné tendence mladých. Viník či původce těchto hrozeb je však prezentován o to jistěji. V širším vymezení jde o zahraničí jako takové, v konkrétnější variantě jen o Západ. Ve zkoumaných materiálech jsme pravidelně naráželi na vykreslení hrozby jako jakéhosi tlaku: „[S]trana konzervativní mluví o tom, že se cítí v naší společnosti čím dál tím víc utlačená, že vlastně Slovensko přijímá nějaké normy zvenku, které jsou ohrožením pro hodnoty, které oni vyznávají,“ říká moderátor debaty Denníku N (2015g: 00:01:46–00:02:01) a Marek Michalčík z neziskové organizace Fórum života přidává: „Takovéto tendence a už i jejich realizaci můžeme vidět ve větším počtu ekonomicky vyspělých krajin. Nepřeju si, aby tento tlak „převálcoval“ Slovensko“ (Denník N 2015a).

Západ je tedy prezentován jako místo, ze kterého na Slovensko pronikají různé tlaky a odkud se do země dostávají politické normy, které mají negativní důsledky. Pojďme si uvést několik příkladů promluv, které toto tvrzení ilustrují: „Fakt je ten, že

---

³⁰ To platí zejména pro ty akty, které se na politické scéně objevují nepravidelně, což referendum splňuje. Takové události mají tendenci společnost více rozdělovat, než spojovat (Edelman 1985: 12–13), což zase může vysvětlovat polaritu, která se spolu s referendem ve slovenské společnosti objevila.

³¹ Grafické zobrazení rodiny tak, jak ji vidí Aliance za rodinu a její zastánci, spolu s několika dalšími kódy, které v následném textu zmíníme, viz graf 2.

v těchto západních zemích klesá porodnost, stoupá nám počet rozvodů“ (Archív Lampa 2014: 00:36:19–00:36:25) nebo „[a] může být ještě větší, ta krize rodiny, podívej se na Západ [...], [t]y vztahy se na Západě mnohem víc oslabují“ (ibidem: 00:43:03–00:43:12) či „[možnost pro rodiče rozhodnout se, že nechtějí, aby se jejich dítě na škole účastnilo sexuální výchovy – doplnění autorky] přichází jako sebeobranný reflex vůči tomu, co se šíří z venku“ (HNOnline 2015: 00:16:02–00:16:09). Podlehnutí tlakům ze Západu proponenti referenda vykreslují velmi expresivně: „[S]voboda někdy přechází přes hranici svobody a lidských práv do chaosu. Každý chaos může znamenat zánik civilizace“ (Aliancia za rodinu 2016b).³²

Pro odpůrce referenda Západ ale není strašák, který postupně bere Slovensku jeho hodnoty a rodinu. Jak téma shrnuje lidskoprávní aktivista Laco Oravec: „Myslím, že ten rozpor mezi námi je i v tom, jestli si myslíme, že západní svět směřuje správným směrem, k větší rovnosti a svobodě, nebo ne“ (Archív Lampa 01:19:33–01:19:40).

Slovo „Západ“ nejenže nebudí v druhé skupině tak negativní pocity, jako ve skupině první, ale dalo by se říct, že je pro ni dokonce pozitivně hodnotově zabarvené: „Já mám skoro pocit, že fakt, že se přibližujeme i hodnotově, právě tím respektem k rozmanitosti společnosti a k ochraně každého jediného jednotlivce,³³ k tomu, co je nějakým způsobem ideál západní civilizace, jestli už pomalejší cestou nebo rychlejší, je poměrně pravděpodobné, že i Slovensko bude směřovat k tomu“ (Archív Lampa 2014: 01:20:22–01:20:41). Přiblížení se „západní cestě“ pak vnímají jako znamení pokroku a vývoje, zatímco opačné tendence viní ze zaostalosti: „Čím dál tím víc, a ten vývoj je podle mě absolutně nezvratný [...], ta společnost uvidí, že tohle není žádná skupina, které je třeba se bát, anebo přijímat pro ni nějaké speciální zákazy a tak dále, a tento vývoj je podle mě nezvratný a nějaké referendum teď, anebo to další za tři roky, které bylo avizované, na tom v podstatě nemůže nic změnit, může to jen

---

³² Domníváme se, že volba tak extrémních slovních spojení (zánik civilizace) a slov (chaos) či strachování se o budoucnost (děti, společnosti, rodiny, manželství, dalších generací, Evropy či Slovenska) může mít dva důvody. Buď se Aliance za rodinu snaží pomocí těchto slov navodit pocit, že se nacházíme v krizi, a mobilizovat tak veřejnost k politickým aktům, které jsou v jejím zájmu (Edelman 1985: 13–14), anebo jde o projev dominantního nacionalistického diskurzu, který se cítí být ohrožen svým liberálně občanským rivalem, jež mimo jiné prosazuje i práva homosexuálů, a proto své případné upozadění popisuje tímto způsobem.

³³ Dělení „individualismus versus kolektivismus“ se budeme věnovat na jedné z dalších stran.

zkomplikovat, tu legislativní situaci“ říká Martin Macko (ibidem: 02:03:01–02:03:28) a na adresu stoupců referenda směřují jeho odpůrci následné výroky: „Chtěli jsme žít v moderní krajině, tím jsme ale nemysleli jen čisté vlaky a důstojnost i pro ty nejslabší, ale i nový druh myšlení, zbavený pověřivosti, bludů a paranoii. Když se ale podíváme, kdo je dnes nejsilnějším hlasem této generace, cítíme rozčarování“ (Hospodářské noviny 2015b), „[t]oto referendum může vést k významnému kroku zpět v oblasti lidských práv na Slovensku“ (SME 2015b) nebo „v normálních civilizovaných krajinách si homosexuálové adoptují děti, vychovávají je“ (Denník N 2015g: 00:23:21–00:23:26).

Oproti tomu, příznivci Aliance za rodinu svůj konzervativní postoj, jenž je trnem v oku mnohým liberálně smýšlejícím Slovákům, interpretují jako snahu o zachování důležitých hodnot a důraz na tradici: „Jsem konzervativní. Podle mě je důležité tradiční rodinu, jakou známe už století, zachovat“ (Hospodářské noviny 2014b) nebo „[c]elou tuhle diskusi vnímám jako nevyhnutelnost příklonu k tradičním hodnotám a jsem přesvědčený, že je otázkou času, kdy celá zeměkoule pochopí, že tradiční hodnoty jsou jediná správná cesta“ (Aliancia za rodinu 2016b).³⁴

Slováci bojkotující referendum se také domnívají, že historie společnosti může mnoho napovědět o tom, jak by se člověk měl rozhodnout v referendu, jejich podání je však trochu jiné. Nemyslí si, že by se společnost měla držet tradic, které existují už několik stovek let a tím prokázaly svou správnost, naopak poukazují na to, že historie nám slouží k tomu, abychom se z ní poučili: „To se od vás vůbec nežadá, od vás se žádá, počkej, abyste jim přiznali stejná práva, jako mají všichni ostatní. Stejně tak odpůrci například práva...volebního práva žen říkají, že oni mají ženy rádi. Jim se líbí, my je milujeme, my si je vodíme do ložnice, my s nimi máme děti a tak dále, ale my jim prostě nemůžeme přiznat právo, které jim nenáleží. Právo rozhodovat o společnosti historicky ženám nenáleželo. Takhle argumentovali před sto, dvě stě lety mnozí lidé, kteří říkali, že prostě volební právo žen jednoduše není lidským právem a vede nás do záhuby“ (HNonline 2015: 00:04:56–00:05:27). Mezi další příklady, které

---

³⁴ Tato promluva je zajímavá tím, že je zrcadlovým zobrazením promluvy Martina Macka jen o odstavec výše. Oba aktéři se domnívají, že se časem jim celá společnost dá za pravdu, a že vývoj, tak jak jej prezentují, je nevyhnutelný.

jsou často zmiňovány, patří utlačování a odpírání práv černošskému obyvatelstvu v Americe či obecně odpírání práv jakékoli jiné rase, než té europoidní. Mezi minoritní skupiny, ke kterým bývá homosexuální menšina v debatách o referendu přirovnávaná, patří třeba i židovská komunita, s ní se pojí ale už trochu jiná kódová kategorie, kterou popíšeme v dalším odstavci.

Výše jsme mluvili o tzv. kondenzačních symbolech, tedy slovech, které v nás vzbuzují velmi silné emoce. Asi není překvapením, že účinnými kondenzačními symboly mohou být i slova odkazující na určité historické události. Jako příklad můžeme uvést slovní spojení „Mnichovská dohoda“, které pro mnoho Čechů a Slováků znamená zradu. V kampani pro a proti referendu se taktéž objevovala silně kondenzační slova odkazující na události dob minulých, zajímavé ale je, že obě názorové strany využívaly těch stejných událostí k vytváření paralel mezi minulostí a současností. Nejvíce se odkazovalo na komunismus, fašismus a rok 1989. Odpůrci referenda využívali často i klerikalismu, který stejně jako fašismus, souvisel se Slovenskou republikou za druhé světové války.³⁵ Odkazem na Slovenský štát podle nás mohlo být do jisté míry i přirovnání homosexuálů k Židům. Holokaust je v Evropě, i sedmdesát let po svém konci, stále vnímán jako citlivé téma (Kubátová 2013: 14–16), a proto zmínka o Židech může na slovenskou veřejnost zapůsobit silněji, než například útlak černošského obyvatelstva v Americe. Dalším oblíbeným odkazem strany proti referendu, který ovšem nepatří do historie, je Rusko za Putina: „To znamená, že pokud je chceš před tím uchránit [mluví o dětech – poznámka autorky], tak potom jim opravdu musíš lézt do ložnice, zakázat jim to, nebo že dobře, tak můžete být homosexuálové, ale nesmíte se tak tvářit...nebo to už jsme prostě v Rusku, ne, jakože propaganda homosexuálních svazků a chování, nebo nevím co“ (HNonline 2015: 00:36:24–00:36:39).

V obou kampaních se ale využívalo i pozitivně zabarvených silně kondenzačních slov. Nejčastěji používanými slovy byla tolerance, demokracie, svoboda, rovnost, lidská práva a štěstí.³⁶ Hojně se ale mluvilo i o lásce,³⁷ zdraví,

---

³⁵ Pro části promluv, jež se týkají se těchto čtyř témat, viz tabulku 2.

³⁶ Viz tabulku 3.

³⁷ Viz obrázek 3.

respektu a právech obecně. Obě strany tvrdily, že právě dané hodnoty vyjádřené těmito slovy zastávají a bojují proti těm druhým, kteří se je snaží zničit. Hlasování pro nebo proti referendu tedy podle jejich proponentů mělo zajistit větší štěstí, demokracii či svobodu ve společnosti, popř. na celém světě. Na tuto skutečnost reagoval jeden z blogerů Denníku N slovy: Demokracie je slovo, se kterým si momentálně obě strany diskuse velmi rády hrají. Používají různé definice, využívají ho ve svůj prospěch“ (Mako 2015).

Zastánci referenda však používali zmíněná slova ještě v jiné rovině. Nehledě na to, že tato slova pro většinu lidí mají pravděpodobně pozitivní konotaci, byla Aliancí za rodinu a jejími podporovateli užita i tak, aby budila pocit, že znamenají něco extrémního³⁸ nebo dokonce negativního, což převrátilo jejich původní konotaci: „Dnes nám chtějí vládnout, stejně jako za komunismu, pachatelé dobra. To jsou ti, kteří pomocí antidiskriminace a tolerance vymýšlejí novou společnost“ (Gašparovič 2015) nebo „[m]ěli bychom opustit ideologický jazyk lidských práv. Jsou přece kontraproduktivní, množí se jako virus“ a „[i]ndividualismus a demokracie rozvrací církve, rodinu, sexuální výchovu, vztah ke společnosti a tím nakonec i stát“ (ibidem).

Stát je ostatně taky jedním z používaných konceptů strany pro referendum. Pojí se s národem a společností, což není u Slovenské republiky, národního státu, nijak překvapivé. Podle Becka (2007: 36– 37) se navíc pojem společnost dnes váže ke státu a národu, protože sociologie, která společnost zkoumá, vznikala spolu s rozmachem národních států v Evropě v 19. století a na počátku století dvacátého, a toto propojení je v kampani za referendum patrné. V těchto promluvách můžeme pozorovat, že Slovensko je vnímáno jako entita, která musí být zachována, protože kultura a hodnoty tohoto státu jsou důležité, a proto je nutné bojovat proti nepříteli, kterým je zahraničí či Západ. Jít na referendum a hlasovat ano by lidé měli jít „pro dobro a budoucnost Slovenska“ (Katolícka cirkev na Slovensku 2015), protože „ne každé generaci se dostane možnosti rozhodovat o budoucnosti své vlasti“ (ibidem). Důvodem pro vznik referenda pak bylo to, že „chtělo ubránit [...] schopnost národa obhajovat definici

---

³⁸ „To, že na Slovensku musíme otevřít takovou diskusi, je projevem toho, že svoboda někdy přechází přes hranici svobody a lidských práv do chaosu“ (Aliancia za rodinu 2016b) nebo „[r]odová gender ideologie a ideologie lidských práv, která je mimo prokazatelný rámec lidských práv“ (HNOnline 2015: 00:08:20–00:08:29).

toho, co může být v liberální demokracii vnímané jako svazek“ (HNonline 2015: 00:01:33–00:01:52) a „určí hranici, za kterou nepůjde Slovensko ani občan Slovenska“ (TA3 2015).

Zatímco strana pro referendum se v získaných materiálech projevuje poměrně nacionalisticky, strana proti referendu ke Slovensku, vlasti nebo národu, tak silnou vazbu pravděpodobně nemá. Aktéři vyslovují touhu přiblížit se Západu a kladně většinou vnímají i činnost Evropské unie. V případě, že by Referendum o ochraně rodiny bylo úspěšné, hovoří občas o odstěhování se ze Slovenska (například HNonline 2015), což zastánci referenda ve svých promluvách ani jednou nezminili.

Jak už jsme výše uvedli, zastánci referenda spojují národ a rodinu, protože matka s otcem dávají vzniknout životu, který tvoří rodiny a rodiny pak zase vytvářejí národy.³⁹ „Rodina je naše národní kultura“ (Aliancia za rodinu 2016b), říká slovenský sportovec Balošák. Důraz na život, budoucnost národa a přežití⁴⁰ je dalším tématem, v kterém se skupina pro referendum odlišuje od skupiny proti referendu. Tento konflikt nazval novinář Tomáš Gális (2015) „chlebová témata versus postmateriální hodnoty“, když psal o tom, že Smer, ač levicová strana, se nezabývá právy menšin,⁴¹ jež bývají typické pro „novou levici, která se v posledních desetiletích prosadila zejména v západní části kontinentu“ (ibidem). Smer skutečně můžeme spíše zařadit mezi proreferendní politické strany,⁴² zároveň jde o stranu nacionalistickou a stranu (Gális 2015), která je již několik let nejsilnější stranou ve slovenském parlamentu a nejvíce hlasů dostala i v posledních volbách z března 2016 (ČTK 2016). Naopak nejde o stranu, která by se velmi zaměřovala na lidská práva, spíše se snaží o zvýšení životní úrovně Slováků (Gális 2015). „Chlebová témata“ se ale objevují i u jistějších proponentů referenda. Anton Chromík například řekl, že „[p]okud chceme, aby nás měl kdo opatrovat, potřebujeme tu opravdu mít děti a mít jich tolik, kolik budeme

---

³⁹ Tento náhled ukazuje například obrázek 4.

⁴⁰ „Ať se na homosexualitu díváme, jak chceme, v době úpadku Římské říše se skutečně mezi vládnoucí třídou šířila. Nebyla ta móda známkou upadající bezdětné společnosti, která přestala věřit ve svoji budoucnost? Evropa vymírá!“ (Gašparovič 2015); „Tento stát vymírá!“ (Nový Čas 2015a).

⁴¹ „Vždyť pro ně jsme náš nezávislý stát přednostně nezakládali“ (Gális 2015).

⁴² „Nemůžeme si dovolit přemlouvat lidi, aby se referenda neúčastnili. Je to aktivita, které by se občané měli zúčastnit. Já se zúčastním. Lidi by měli jít na referendum, protože my to referendum můžeme jednou potřebovat,“ řekl premiér Robert Fico o referendu“ (Tódová 2015b).

moci na to, aby přežila naše společnost“ (TA3 2015) a šéf OĽaNO Igor Matovič zase uvedl, že „[k]dybychom homosexualitu považovali za standard, tak bychom nepřežili“ (Tódová – Pažitková 2015).

Slovensko podle proponentů referenda může ohrozit „[r]odová gender ideologie a ideologie lidských práv“ (HNonline 2015: 00:08:22–00:08:26) nebo „[p]odsouvání homosexuálního chování dětem a mládeži jako rovnocenné alternativy k manželství“ (Katolícka cirkev na Slovensku 2015), což jsou postmoderní hodnoty, které zastávají odpůrci referenda, ač je formulují pozitivně, ne negativně.

Další z dichotomií v kampani k referendu je individualismus a kolektivismus. Odpůrci referenda vnímají vývoj dějin jako proces „toho, že vlastně jako přiznáváme čím dál více svobody jednotlivcům, méně ingerence státu, ale i komunitě a společnosti do tvého vlastního života, ale s tím, že si musíme vyžádat i více vlastní zodpovědnosti od toho jednotlivce“ (Archív Lampa 2014: 01:21:21–01:21:38) a diví se, „[p]roč já mám být zdrojem nějakého emočního dobra, proboha? Pro nějakou společnost? V liberální demokracii je suverénem prostě člověk a on má právo konat to, co chce on, pokud neškodí někomu jinému. Nikdo nemá povinnost někomu něco přinášet“ (HNonline 2015: 00:25:29–00:25:46). Jeho proponenti však tvrdí, že „[j]azyk individuálních práv je velmi nešťastný“ (Gašparovič 2015) „[a] pozor, ne všechno, na co mám právo, je správné dělat. [Lidská práva – doplnění autorky] jsou zbožštěním autonomního osamělého jedince a práva jsou jeho desaterem [...]. Společenský úzus, tradice, etiketa, důraz na určité hodnoty jsou kolektivním i normativním údělem i nátlakem a není třeba vymýšlet práva na zlepšování společnosti“ (ibidem).

Tady vidíme, jak se kolektivismus spájí s konzervatismem, proti kterému v tomto případě zase stojí liberalismus. Zrovna tato dichotomie ale nebyla těžce odhalitelná ani pro aktéry kampaně, kteří se těmito přívlastky navzájem častovali – slovo liberál znělo v pojetí zastánců referenda lehce elitářsky či měšťsky (v negativním slova smyslu)⁴³ a označení konzervatívec zase zpátečnický a provinčně (opět

---

⁴³ „Hrstk[a] ulitých měšťských liberálů“ (Holúbek 2015b); „Očekáváme, podobně jako do teď, negativní reakce od liberálních elit a médií, které se soustřeďují na sebe a vidí události z bratislavského pohledu, takže neznají Slovensko ani názory a potřeby lidí“ (Folentová 2015a).

s negativním nádechem)⁴⁴ – nebo se za liberály a konzervativce sami prohlašovali. Média dané rozdělení reflektovala v titulcích, používala jej k charakteristice osobností nebo k popisu proudů ve (slovenské) společnosti. Příkladem může být titulek a podtitulek článku Hospodářských novin z února 2015: „Liberál vs. konzervativce. Podívejte se na nejlepší momenty z diskuse HN. Dnešní referendum rozdělilo Slovensko. Připravili jsme proto pro vás konfrontaci dvou oponentů, jednoho liberála a jednoho konzervativce“ (Duman 2015).

Další dva kódy, o kterých budeme hovořit, souvisí s autoritou. V rámci kódování jsme si všimli, že obě skupiny určitým způsobem odkazují na zákon a na vědecká zjištění. Věda i zákony pro člověka mohou být silným zdrojem autority, a proto i v následujících promluvách můžeme pozorovat, že se vždy minimálně jedna názorová strana snaží těchto zdrojů využít k legitimizaci svého postoje vůči referendu. Nejprve se zaměříme na zákon. Protože v červnu 2014 bylo do Ústavy Slovenské republiky zaneseno, že svazek manželský je záležitostí jednoho muže a jedné ženy, a protože referendum z roku 2015 mělo také ambici, pokud by bylo úspěšné, měnit zákon, pak zcela logicky Aliance za rodinu a její podporovatelé zákon bránili a přikládali mu velkou důležitost. Zákon z jejich perspektivy „formuje to, co si lidi myslí“ a „velmi se podle [zákona – doplnění autorky] rozhoduješ [...], rozhoduješ se podle toho, co to znamená pro společnost, pokud bych řekl, že zákon žádným způsobem neovlivňuje společnost a naopak, tak potom bych jistým způsobem říkal, na co je teda máme?“ (Archív Lampa 2014: 00:29:34–00:40:32). Naopak odpůrci referenda si nemyslí, že zákon nutně musí být spojený s postojem společnosti a jeho důležitost zpochybňují: „Dnes se rodí třetina dětí mimo manželství [...] a řešit to tím, že jim nedáme, jistým způsobem to nastavíme v zákoně, asi to nebude tak fungovat“ (ibidem: 00:31:02–00:31:19).

Od zákona se pak odvíjí i postoj obou stran k Ústavnímu soudu, který na žádost Andreje Kisky před uspořádáním referenda řešil, zda jsou otázky v souladu se slovenskou Ústavou a zda neobsahují otázky týkající se základních práv a svobod

---

⁴⁴ „Ten vývoj tady prostě máme, my se nemůžeme zakonzervovat v 19. století“ (TA3 2015); „I největší konzervativce se musí nad tradicí, které chce být věrný, někdy dokázat zamyslet, a ne se jí za každou cenu snažit zabetonovávat v zákoně“ (Zima 2015); „Slovenští, po domácku definovaní konzervativci, by se měli proto zamyslet nad tím, kde leží hranice společenské kontraproduktivnosti jejich nevěle ke změně“ (ibidem).

člověka (Hospodářské noviny 2014a). Strana pro referendum chápe Ústavní soud jako nevyšší autoritu a tvrdí, že referendum je „v souladu s Ústavou, v souladu s právními předpisy, protože Ústavní soud se velmi podrobně na základě podnětu prezidenta tímto zabýval, nikdo nemá právo říkat, že je to protiústavní, zasahuje do práv. Rozhodnutí Ústavního soudu se respektuje, nekomentuje“ (TA3 2015). Strana proti referendu naopak říká, že „nikdo není neomylný, ani Ústavní soud. Ústavní soud mimochodem nemá korektiv [...], a pokud Ústavní soud na vnitrostátní úrovni nemá žádný korektiv, tak potom my musíme být tím občanským korektivem“ (ibidem).⁴⁵

Druhým kódem, kterým se budeme zabývat, je práce vědy. Této autority využívali jak odpůrci, tak zastánci referenda, obě skupiny na ni odkazovali ale jiným způsobem. Odpůrci referenda poukazovali na četnost výzkumů týkajících se homosexuálních rodin či jednotlivců a dlouhou dobu, po kterou tyto výzkumy probíhaly: „[T]yto [stejnopohlavní – doplnění autorky] rodiny jsou v současnosti asi vědecky nejzkoumanějším fenoménem na světě. Existují desítky už longitudinálních, tedy desetiletí výzkumů. Teď v současnosti, kdy je to takové dost ožehavé téma ve více zemích, existují různé vládní komise, které zkoumají, jaké to má dopady a tak dále“ (Archív Lampa 2014: 01:31:57–01:32:20). Zároveň zdůrazňovali, že v závěrech těchto výzkumů byla velká shoda – „jejich předsedkyně byla šokovaná tím, jak jednoznačné jsou tyto výsledky, protože to se v sociálních vědách až tak často nestává“ (ibidem: 01:33:10–01:33:16) – a jejich nenapadnutelnost si zajišťovali zmiňováním výzkumů z různých zemí na různých kontinentech a odkazovali se i na jejich vysokou úroveň. Ti, kteří výzkum prováděli, byli tedy „primář[i] největších nemocnic, největší odborníci z fakult“ nebo „lidé z nejprestižnějších univerzit světa“ (ibidem: 01:32:22–01:33:02).

---

⁴⁵ Ač se podle těchto promluv zdá strana proti referendu skeptičtější k zákonům a více autonomní ve svém úsudku, důležité je si také uvědomit, že zde posuzujeme postoj obou stran ke slovenským zákonům. V promluvách o zákonech Evropské unie či úmluvách OSN role obracejí, a i když se ani jedna strana neprojevuje tak radikálně, zastánci referenda přece jenom zaujímají roli kritika, například: „[M]y vůbec nemáme problém s mezinárodními závazky. Máme problém s jedinou věcí, a to je překračování jistých limitů a jistými institucemi jako výbory OSN“ (TA3 2015). Strana proti referendu zase říká: „[A]le jsou práva, a ty se týkají rodinného života, statusových věcí, práva na soukromí, které garantované ještě nejsou, a to je problém, a k tomu nás vyzývají ty úmluvy OSN, které jsme přijali“ (ibidem).

Zastánci referenda neměli k dispozici mnoho výzkumů hovořících v jejich prospěch, proto povětšinou nezmiňovali konkrétní vědecké výzkumy, ale zůstávali na obecné rovině: „Mnohé studie mluví o tom, jaké jsou následky, když ve výchově chybí otec nebo matka“ (Krempaský 2015) nebo „existují vědecké souhrnné poznatky o dopadech na budoucnost takto vychovávaných dětí“ (Kern 2015b). Hlavním argumentem se na tomto poli ale stalo poukazování na nedostatek vědeckých výzkumů, které navíc probíhají pouze několik málo let, a tudíž nemohou být brány za dostatečný důkaz sloužící k uzákonění adopcí stejnopohlavních párů: „S oblibou se argumentuje, že neexistuje výzkum, který by potvrzoval negativní důsledky toho, že dítě vyrůstá s homosexuálním párem. Je třeba však jedním dechem dodat, že neexistuje ani žádný relevantní výzkum, který by potvrzoval opak. Vážně. Jsou samozřejmě studie, a ty jsou ve velkém citované, ale ty, třeba z hlediska dostatečně širokého vzorku pozorovaných lidí, nejsou dostupné. Například v Evropě bylo první zemí, kde byly povolené adopce homosexuálními páry, Holandsko v roce 2001. Děti, které byly adoptované pravděpodobně ještě ani nebudou dospělé, a to znemožňuje relevantní výzkum tohoto tématu“ (Holúbek 2015a).

Podobný vzorec argumentů sledovaly obě skupiny i v debatách o tom, jak vzniká homosexualita. Odpůrci referenda byli jednotní ve svém přesvědčení, že homosexualita „je daná vrozenými biologickými vlastnostmi“ (Debnár 2015), že „je to přirozenost, s kterou se člověk narodí“ (Plus jeden deň 2015). Zastánci referenda naopak tvrdili, že původcem homosexuality je rozhodnutí člověka a „když se rozhodl být homosexuálem, vzdal se reprodukce“ (TA3 2015)⁴⁶ nebo „že se to ještě ani tak úplně přesně neví“ (Denník N 2015g: 00:08:28–00:08:32), tedy že zatím ještě není dostatek vědeckých poznatků, které by jednoznačně určovaly, co stojí za vznikem homosexuality.

Výrok „[z]ákony nejen zakazují, ale i učí, co je a co není správné“ (Gašparovič 2015) použijeme k tomu, abychom se od zákonů a výzkumů dostali k další sadě kódů, která řeší, jak obě skupiny v kampani používaly hodnotová slova typu dobro a zlo,

---

⁴⁶ Tento argument se pojí s již zmíněným označováním homosexuálů jako sobeckých lidí, protože „homosexuální pár tím, že se rozhodl upřednostnit svoji sexuální vazbu, se vzdal reprodukce, vzdal se rodičovství, a teď si chce uzurpovat vychovávání dítěte“ (TA3 2015).

správné a špatné a jak vnímaly své oponenty. Mnoho z následujících popisů se už objevilo výše v práci, proto u těchto kódů spíše jen přidáme to, co ještě zmíněno nebylo: Asi není překvapením, že si obě strany myslí, že konají ve jménu dobra, zatímco ti druzí pro ně symbolizují ty, proti kterým je třeba bojovat.⁴⁷ Organizátoři referenda se domnívají, že jejich oponenti jsou lidé uvolněných mravů, ničitelé hodnot, které stojí v centru fungování společnosti, a ti, kteří vedou svět k úpadku nebo k trvalému zániku. Lidé, kterým se referendum nelíbí, zase věří, že záchrana rodiny je jakýmsi fiktivním problémem, který slouží pouze jako zástěrka k prosazení diskriminačních zákonů, a jeho autoři jsou homofobní a nenávistní lidé plní předsudků, kteří se vyžívají ve svém pocitu nadřazenosti. Obě skupiny tvrdí, že druhá strana využívá manipulativních technik k prosazení své agendy a zkresluje realitu.⁴⁸

Při sledování používání hodnotových slov jsme zjistili, že strana pro referendum výrazně více používá kladná hodnotová slova dobrý a správný, kdežto strana proti referendu je zmiňuje jen velmi ojediněle. Pro ilustraci přikládáme několik částí promluv zastánců referenda, v kterých hovoří o dobru a správnosti jejich věci: „A to je něco, co je opravdu krásné a dobré“ (TA3 2015), „naší povinností je hledat společné dobro, chtít společné dobro, jít k referendu a říct ano“ (Folentová 2015a), „[j]á si myslím, že vztah muž – žena je to krásné a správné. I v Bibli je přece napsané Adam a Eva...“ (Nový Čas 2015b) a „[j]á jsem spokojený, že jsem na správné straně“ (Cuprík 2015a). Zajímavý na těchto slovech je fakt, že většina z nich se nenachází ve spojení s jinými slovy, která by vysvětlovala, proč je například referendum nebo vztah muže a ženy správný a dobrý, což bychom možná čekali. O těchto důvodech se hovoří zcela v jiných částech textu, a tak slova správný a dobrý povětšinou zůstávají v promluvách viset osamocena, avšak možná ne zcela bez účelu – časté opakování těchto slov, ať už opatřené odůvodněním či nikoli, může, dle našeho mínění, přispět k pozitivnímu vnímání referenda a snad i přilákat dosud nerozhodnuté voliče.

Jedním z posledních kódů, na které se zaměříme předtím, než přejdeme k frekvenční analýze kampaně, bude katolicismus. Jde o významný kód nejen proto, že

---

⁴⁷ Konstrukce těch druhých jako něčeho zlého dokládá například obrázek 5.

⁴⁸ Pro příklady promluv týkajících se konstrukce těch druhých viz Archív Lampa 2014: 00:07:41–01:55:43, Nejdeme 2016 nebo Denník N 2015a.

Katolická církev vyjádřila Alianci za rodinu v její snaze o úspěšné referendum podporu⁴⁹ a týden před jeho konáním zveřejnila Pastýřský list, v kterém se o referendu hovořilo (Katolícka cirkev na Slovensku 2015), ale i proto, že katolický podtext můžeme vysledovat napříč celou kampaní pro referendum a mnoho voličů, kteří přišli 7. února hlasovat, své rozhodnutí zdůvodňovalo tím, že jsou věřící.

Odkazování na katolicismus se objevovalo zejména ve spojení s manželstvím jako svazkem jednoho muže a jedné ženy a při popisování nenahraditelné role rodičů při plození a výchově dětí, protože „takhle to funguje od Adama a Evy pomalu“ (Archív Lampa 2014: 00:34:15–00:34:17) a protože „Bůh stvořil člověka jako muže a ženu. Pokud bychom to popřeli, popřeli bychom samotného Boha“ (Kapitán 2015). V debatách byla často zdůrazňována katolická víra odborníků na dané téma (např. Archív Lampa 2014) a výrazněji docházelo také k dělení sňatků na civilní a církevní: „Mají normální manželství, církevní, ne civilní manželství“ (ibidem: 00:57:15–00:57:20). Součástí kampaně tvořily i promluvy různých katolických představitelů, kteří nabádali k účasti v referendu a situaci v západních zemích popisovali jako „zvrácenou“ (Ondrášík 2014), která se „rozvinul[a] do zlověstných rozměrů“ (Katolícka cirkev na Slovensku 2015).⁵⁰ Kampaně za referendum se nakonec „zúčastnil“ i současný papež František I., a to jak v Pastýřském listě, v kterém byl citován, tak na billboardech, ke kterým se veřejně nikdo nepřihlásil (ibidem; Folentová 2015b).

Vzhledem k tomu, že je Slovensko dominantně katolickou zemí,⁵¹ nemohli si ani odpůrci referenda dovolit vypustit tak výrazné témata ze své agendy, a tak i oni využívali promluv z Bible nebo katolických motivů k tomu, aby získali více příznivců. Většinou se zaměřovali na to, aby zdůraznili, že „Bůh je láska“ (Krčmárik 2015) a

---

⁴⁹ Alianci nepřímo vyjádřila podporu i křesťanská politická strana KDH (Kern 2015a) a nutno také zmínit, že i autoři referenda byli katolíky (například Obyčejní ľudia 2015), Anton Chromík teologii vystudoval (Tódová 2015a).

⁵⁰ Zajímavé je, že katolický podtext můžeme vysledovat i v tom, jakým způsobem zastánci Aliance za rodinu (nehledě na to, jestli byli součástí církve či nikoli) charakterizují opačnou názorovou stranu nebo jak popisovali Západ. Slova jako zvrácenost, úpadek mravů, destrukce a chaos totiž zní, jako by byla převzatá z biblických příběhů.

⁵¹ Podle průzkumu z roku 2014 se k nějaké formě katolictví hlásí zhruba 67 % obyvatel Slovenska (Tížik – Zeman 2014: 16).

využili i několik citátů z Bible,⁵² které byly použité pro plakátovou kampaň vytvořené Slovenskou občanskou koalicí spíše známou pod zkratkou SKOK (Stratégie 2015a). Nakonec byl zmíněn i Papež František (v reakci na to, že se jím zaštiťovali zastánci referenda) a citovaná byla hlavně následující věta: „Pokud je někdo homosexuál a hledá Boha a koná dobro, kdo jsem já, abych ho soudil?“ (Topky.sk 2015).

Protože jsme už probrali téměř všechny kódy, které jsme si v programu MAXQDA vytvořili, můžeme přejít k posledním dvěma kódům, které se týkají poslední referendové otázky řešící sexuální výchovu na školách a výuku o eutanázii. Tato otázka nehrála v kampani důležitou roli a většina dokumentů, které jsme kódovali, ji vůbec nezmiňovala. Pokud se ale některý aktér k tomuto tématu dostal, pak většinou referoval pouze o jedné části této otázky, buď tedy mluvil o sexuální výchově, což bylo populárnější téma, nebo adresoval problém výuky o eutanázii. Otázka tedy de facto nebyla brána jako jedna, ale jako dvě různé otázky. Obě témata, která se v otázce objevují, nám potvrzují, že odpůrce referenda není možno vnímat pouze jako ty, obhajující větší práva homosexuální menšiny,⁵³ ale že střet dvou názorových stran v referendu měl mnohem komplexnější podobu. K tomu, abychom identifikovaly linie, které se v třetí otázce objevovali, použijeme kódů, které už jsme si výše vysvětlili, jako např. individualismus, katolicismus, konzervatismus aj.

Nejprve se budeme zabývat první částí otázky o sexuální výchově na školách. Strana proti referendu odmítala větší kontrolu rodičů nad tím, zda se jejich dítě může či nemůže účastnit výuky o sexuálním chování, protože se domnívala, že dítě je autonomní bytost, která má nárok na to být v tomto tématu informovaná. Rovný přístup ke vzdělání byl také důležitým bodem v obhajobě postoje odpůrců referenda: „[D]ítě není vlastnictví rodičů, není to jejich hračka, se kterou můžou libovolně zacházet, a to dokonce ani v oblasti hodnot a sexuality. Dítě je autonomním člověkem, který je po dobu dospívání, svěřený do rukou rodičů. Jako takový má ale nezadatelné právo na cestu k plnoprávnému celistvému občanství, od kterého nemůžeme přístup ke vzdělání oddělit“ (Nejedlý 2015). Tento postoj ovšem nebyl sdílen příznivci Aliance

---

⁵² Viz obrázky 6 a 7.

⁵³ Tato otázka nebyla totiž ani jednou stranou interpretována jako útok na práva homosexuálů, i přesto však byla odpůrci referenda vnímána negativně.

za rodinu. Ti zdůrazňovali roli rodičů v tomto tématu a domnívali se, že univerzální vzdělání v oblasti sexuální výchovy by jejich potomkovi nemuselo vštěpit ty správné hodnoty: „[R]odič [by měl mít – doplnění autorky] výsostné právo mluvit do výchovy svých dětí v oblasti morálky a sexuálního chování“ (Hlavné správy 2015b). Povinné zavedení sexuální výchovy do škol by na dětech mohlo zanechat následky ve formě inklinace k „volné lásce“ (Webnoviny.sk 2015) a nebezpečí spatřují také „v ideologii, která se často v osnovách schovává“ (Kresťan v politike 2015). Informovanost v sexuálním chování také ne vždy považovali za největší klad, přičemž tvrdili, že „když vy teď chcete sedmi, šesti leté dítě učit o sexuálním zneužívání, o tom, jak se dělají ty nejhorší věci, děti, které nikdy v životě takovým způsobem nebyli zneužívané, tak jim možná i způsobíte ještě vážnější sekundární trauma“ (TA3 2015). Negativní vnímání organizace WHO pak odráželo jejich nacionalismus stavící na katolicismu a vytvářející konzervativní společnost: „[C]o se týká příručky WHO, která se včera zmiňovala, tak se nezlobte, mě nepřesvědčil ani pan doktor Bianchi o tom, že čtyřleté dítě se musí učit, anebo má mít informace o rané dětské masturbaci, o tom, že je to v pořádku a je to dobře, nebo že čtyřleté dítě ve školce se má učit o tom, že jsou různé životní styly, že si princ může vzít prince a podobné záležitosti“ (ibidem).

Obě strany také rozdílně chápaly sexuální výchovu a její spojení s emoční stránkou člověka, což byl pravděpodobně jeden z hlavních důvodů jejich názorové polarizace. Podle zastánců referenda „sexuální výchova patří výlučně do rodin, protože je to příliš hluboká, citlivá, hodnotová sféra, na to aby mohla patřit do škol“ (HNonline 2015: 00:15:32–00:15:41), odpůrci referenda si však nemysleli, že by sexuální výchova musela být spojená s emoční nadstavbou, a přestože souhlasili s tím, že sex by měl být „vyvrcholením toho emočního“, tvrdili, že sexuální výchova by na školách měla být vyučována, protože „to mystérium, to zajímavé, je ta emocionální stránka, sex je v podstatě...to je technická záležitost“ (ibidem: 00:18:43–00:18:53).

Zajímavá byla kampaň týkající se výuky o eutanázii. Nejenže byla tato otázka z celé kampaně téměř vynechaná, pokud na ni ale někdo zavedl řeč, pak neřešil výuku o eutanázii na školách, ale spíše eutanázii jako takovou. Aliance za rodinu na svých stránkách psala o tom, že eutanázie dětí byla nedávno povolena v Belgii (Aliancia za

rodinu 2016e) a Pastýřský list zase svým čtenářům sděloval: „[T]o je, jako říct Bohu: [N]e, život ukončím já, jak to chci já. To je hřích proti Bohu Stvořiteli!“ (Katolická církev na Slovensku 2015). Strana proti referendu také nepodala na danou otázku odpověď a tvrdila, že „[z]ařazením eutanázie do otázky [byl zvýšen] odpor rodičů“ (Cuprík – Matkovská 2015).

Posledním kódem, který si v rámci této podkapitoly probereme, bude kód zabývající se médii. Na média směřuje jedna z našich výzkumných otázek, a proto nás zajímá, jestli slovenská média byla v kampani k referendu nějakým způsobem politicky angažovaná, a pokud byla, tak jak. Začneme s těmi médii, které se svým negativním postojem k referendu netajily. Šlo o deníky Pravda, Denník N, Hospodárske noviny a SME. 7. února, tedy v den konání referenda, se na titulní straně Pravdy objevily tři věty pokrývající celou stránku: „Na nesmyslné otázky v referendu neexistují správné odpovědi. Ublížíjí nám všem. Nedělejme chybu“⁵⁴ (O médiách 2015). Jen den předtím se na titulní straně Denníku N objevily tři možná zobrazení rodiny spolu s nadpisem ke komentáři šéfredaktora říkajícím, že „[o] lásce se nemá hlasovat“⁵⁵ (ibidem). Podobně laděné příspěvky bylo možné najít v deníku SME nebo v Hospodárských novinách, i když jejich vizuální stránka možná nebyla tak poutavá, jako u výše jmenovaných materiálů (ibidem).

Druhou kategorií jsou média, která se snažila působit neutrálně, přesto však například odmítla vysílat spoty Aliance za rodinu nebo šířit její propagační materiály. Mnohá z nich se odvolávala na tzv. zákaz vysílání nenávistného projevu nebo na restrikce týkající se vysílání politické nebo náboženské reklamy. Mezi takové média patřila například televize JOJ nebo televize Markíza, která uvedla, že „[r]ozhodnutí televize nijak nesouvisí s tématem referenda, ale sděluje, jak budeme postupovat při každém referendu“ (Stratégie 2015c).

Dalším typem médií, podle toho jak se postavila k referendu, pro nás byla média, která sice nejdříve odmítla zveřejňovat materiály související s propagací referenda, nakonec ale přece jen nějaké materiály do svého programu zařadila.

---

⁵⁴ Viz obrázek 10.

⁵⁵ Viz obrázek 11.

K takovým médiím patřily dvě stanice – veřejnoprávní televize a rozhlas RTVS a soukromá televize TA3. RTVS odmítla odvysílat jednu mši slouženou na téma referenda, druhou ale už odvysílala a své rozhodnutí obhajovala s tím, že názorová vyváženost zůstala zachována, protože následně byl odvysílán také publicistický pořad s Martinem Mackem, který zastupoval Iniciativu Inakosť (Krbatová 2015). TA3 zpočátku všechny spoty Aliance za rodinu vysílat odmítla, týden před začátkem referenda se ale rozhodla začít vysílat spot Aliance s Jurajem Jakubiskem. V novém prohlášení televize stálo, že „spot neporušoval žádný zákon [...] a televize je připravená za stejných podmínek odvysílat i reklamní spoty názorových oponentů“ (Poláš 2015).

Posledním typem médií byla ta, která se už od počátku k vysílání reklamy podporující referendum stavěla kladně. Patřila mezi ně například katolická televize Lux, která tvrdila, že spoty „splňují zákonné normy Slovenské republiky“ (Folentová 2015c). Z rádiových stanic se reklama objevila v rádiu SiTy, rádiu Lumen, rádiu Rocková republika a ve Fun Rádiu, jež je třetí nejposlouchanější rádio na Slovensku. Majitel Fun Rádía se ve svém rozhodnutí příspěvek odvysílat bránil tím, že se odkazoval na právní stát: „Platí tady právní stát. Pokud není reklama v rozporu se zákonem, tak ji vysíláme“ (Cupřík 2015b; Stratégie 2015b).

4. 2 Frekvenční analýza slov

Konečně se dostáváme k frekvenční analýze textů. K tomu, abychom mohli porovnat, do jaké míry se z kvantitativního hlediska lišily obě kampaně, jsme museli najít pro obě strany materiál, který by byl dostatečně dlouhý, a který by zároveň obsahoval pouze promluvy jedné strany. Zvolili jsme si tedy analyzovat za stranu pro referendum webové stránky Aliance za rodinu⁵⁶ a za stranu proti referendu stránky iniciativy Nejdeme.⁵⁷ Obě stránky jsou nevyraznějším oficiálním počinem svých názorových stran na internetu a data, která obsahují, pocházejí od velkého množství mluvčích, proto nám přišlo vhodné s nimi pracovat.

Na oba texty jsme zvlášť aplikovali nástroj Oblak štítků z programu MAXQDA a výsledky jsme následně porovnávali.⁵⁸ Zjistili jsme, že nejužívanějším slovem zastánců referenda bylo slovo „rodiny“, zatímco nejčastěji používaným slovem opačné názorové strany bylo slovo „referendum“. Zmíněné si můžeme interpretovat tak, že hlavním tématem strany pro referendum byla rodina a hlavním tématem strany proti referendu bylo referendum, což nám sedí s předchozí analýzou ve formě zakotvené teorie. Pravdou totiž je, že zatímco zastánci referenda mluvili neustále o ochraně, výjimečnosti a ohrožení rodiny, odpůrce referenda zaujalo především referendum samotné, protože se podle nich vůbec nemělo konat. Druhé místo obsadilo v obou frekvenčních analýzách slovo „děti“. V analýze strany pro referendum se jinak vyskoňované slovo děti objevuje ještě na třetí a dvacáté osmé pozici v četnosti užívání,⁵⁹ u strany proti referendu na pozici dvanácté a patnácté. Toto číslo nás nejprve trochu překvapilo, protože jsme nečekali tak časté používání tohoto slova stranou proti referendu, poté, co jsme se ale podívali na kontext, v kterém se zmíněné slovo vyskytovalo, zjistili jsme, že bylo především použito v částech textu, který zmiňoval otázky referenda, popř. se snažil dokázat jejich bezúčelnost a v několika případech i podat na ně alternativní odpověď, než měli zastánci referenda. Z tabulky rovněž můžeme vyčíst, že zatímco strana pro referendum nejčastěji používá slova související

---

⁵⁶ <http://www.alianciazarodinu.sk>

⁵⁷ <http://www.nejdeme.sk>

⁵⁸ Frekvenční porovnání výskytu slov v obou textech najdete v tabulce 4. Výsledky frekvenční analýzy zpracované do tzv. word cloudu najdete na obrázcích 8 (strana pro referendum) a 9 (strana proti referendu).

⁵⁹ Naše tabulka ukazuje jen prvních třicet nejužívanějších slov.

s rodinou a heterosexuálním manželstvím (různě vyskoňovaná slova rodina, rodiče, manželství, otec,⁶⁰ žena a muž), druhá strana volila spíše slova, která naznačovala, že by referendum mohlo být namířeno proti homosexuálům (slova „stejného“, „pohlaví“ a „párů“).

Z hodnotových slov zastánci referenda používali nejčastěji slovo „důležité“, odpůrci referenda zase slovo „absurdní“. U obou skupin se objevila na vysokých pozicích slova „právo“ a „práva“. U strany pro referendum se tato slova objevovala v kontextu s dětmi a s jejich nárokem na otce a matku, dále pak ve chvílích, kdy své čtenáře ujišťovala o tom, že otázky referenda jsou v souladu s lidskými právy. U strany proti referendu byla práva spojena s nárokem osob stejného pohlaví na stejné právní uznání, jako je dnes poskytnuto heterosexuálním párům, a v upozorněních na to, že dochází k omezování lidských práv jedné skupiny obyvatel.

Do popředí se dostalo i slovo „souhlasíte“,⁶¹ které bylo přítomno ve všech otázkách zformovaných Aliancí za rodinu. Odpor proti referendu byl symbolizován naopak slovem „nezúčastním“. Zajímavé je, že obě strany používaly slova „Slovensko“ a „stát“ s podobnou četností, přičemž tato slova by mohla indikovat nacionalismus, teoretická část naší práce ale stejně tak jako dosavadní analytická část naznačují, že nacionalismus by se měl více projevovat u strany pro referendum.

Celkově se domníváme, že ač nám frekvenční analýza může poskytnout některá zajímavá data a porovnání, s kterými můžeme operovat, práce na ní nás upozornila na fakt, že k tomu, abychom tento analytický prvek mohli použít i jinak než pouze jako tzv. nástroj kontroly, museli bychom si vybrat (v našem případě spíše vytvořit) korpus, který by byl obsažnější, než námi zvolený materiál. Například rok 2013, přítomný ve

---

⁶⁰ V první třicítce nejfrekventovanějších slov se neobjevuje slovo matka, kdežto slovo otec se vyskytuje hned na dvanácté pozici. To nás zaujalo, protože jsme si v průběhu kódování dat všimli i toho, že zastánci referenda byli často osočováni z toho, že jim jde o nastolení patriarchální společnosti (například TA3 2015). Zda nebo do jaké míry je dané obvinění pravdivé zde zkoumat nebudeme, důležité je ale poznamenat, že nepřítomnost slova matka v tabulce je zavádějící, protože v dokumentech Aliance bylo použito zhruba stejně často jako slovo otec, častěji však bylo jinak tvarované nebo skloňované, a tak se nedostalo v žebříčku tak vysoko.

⁶¹ Ve způsobu formování otázek, je vidět, že Aliance za rodinu se snažila celé referendum stylizovat pozitivně. Otázky začínající slovy „souhlasíte s tím, aby nebylo“ znějí lépe, než „jste proti tomu, aby“. I samotná odpověď ano se stala jedním z hesel referenda: „3x áno“ se objevovalo mj. na oficiálních plakátech Aliance za rodinu a v mluveném slově jsme mohli zachytit také rozšířenou verzi tohoto hesla, která zněla „3x áno za rodinu“ nebo „3x áno za děti“ (Aliancia za rodinu 2016b; Topky.sk 2015).

výsledcích frekvenční analýzy, nám ukázal, že sesbíraná data sice jsou analyzovatelná, ale musíme počítat i s jejími omezeními. O roce 2013 tedy můžeme přemýšlet jako o relativně důležitém roce, protože se v něm podle Aliance za rodinu na Slovensku událo několik negativních změn a v důsledku nich došlo k založení této občanské iniciativy, ale jen těžko můžeme předpokládat, že by byl v rozsáhlejší analýze rok 2013 stále tak významný. Pravděpodobně by jej nahradil rok 2015, v kterém se referendum konalo – jen datum 7. února 2015 bylo totiž vytištěno na mnohých propagačních materiálech. Stejně tak i slovo absurdní má nějakou vypovídající hodnotu, přesto však nemůžeme předpokládat, že šlo o nejpodstatnější hodnotící slovo v kampani proti referendu.

5 ZÁVĚR

Referendum 2015 na Slovensku se skládalo ze tří otázek. Kampaň, která referendu přecházela, však nepokryla všechny otázky rovnoměrně. Soustředila se zejména na první dvě otázky, tedy na otázku týkající se svazku manželského jako záležitosti jednoho muže a jedné ženy a adopcí dětí stejnopohlavními páry.⁶² Třetí otázka, která se zabývala výukou o eutanázii a sexuální výchovou, se v debatách či v propagačních materiálech v průběhu kampaně téměř vůbec nevyskytovala, a pokud ano, pak byla rozdělena na dvě samostatné, na sobě nezávislé, části.

Společnost byla kampaní k referendu značně polarizovaná. Důvodem pro tak výrazné rozdělení podle nás byla přítomnost dvou silných diskurzů na Slovensku a jejich snaha o dominanci v zemi, dále pak zvolení referenda jako způsobu volby, jenž má tendenci společnost více polarizovat, než jiné pravidelně se konající politické akty volby. První z diskurzů, kolektivisticko-národní diskurz, byl doposud tím významnějším diskurzem, který vytvořil národní stát Slováků, přesto jej ale stále doplňoval diskurz liberálně občanský, který možná vlivem globalizace začal nabírat na síle a zapříčinil to, že se lidé, identifikující se s převládajícím se diskurzem, začali cítit v ohrožení, protože hodnoty, které vyznávají, by časem mohly být upozaděny či nahrazeny hodnotami jinými: „[A]le hrozba je, že to jednou tak nebude“ (Archív Lampa 2014: 00:18:02– 00:18:06).

Vznikla proto iniciativa s názvem Aliance za rodinu, která bojovala za zachování starých hodnot (manželství uzavírané pouze mezi mužem a ženou aj.) a snažila se předejít příchodu legislativy, která by jen posílila soupeřící diskurz. K tomu, abychom si oba diskurzy popsali a ukázali si, že teoretická část pracuje s těmi samými diskurzy, které jsme analyzovali v praktické části, nám bude sloužit první výzkumná otázka, která se ptá, jak se lišila kampaň pro a proti referendu, jaká témata byla jednotlivými tábory zdůrazňována a jaké typy argumentů byly používány. Pro zastávce referenda bylo nejčastěji zmiňovaným tématem rodina a děti.⁶³ Rodina byla chápána velmi tradičně, složená byla z muže a ženy, přičemž oba zastávali trochu

---

⁶² Tato otázka byla asi nejvíce diskutovaná, což potvrzuje důraz na děti v kampani Aliance za rodinu.

⁶³ O tom vypovídá i frekvenční analýza, v které slova rodina a děti obsadily první dvě místa v četnosti používání.

rozdílnou, ale vitální roli ve výchově a plození dětí. Plození dětí bylo určeno až na dobu, kdy bude pár sezdan, což ladilo s katolickým vyznáním velké části slovenského obyvatelstva, a důvodem pro existenci pouze heterosexuálních manželství byl fakt, že společnost z nich profituje, neboť rodina národu zajišťuje přežití. „Chlebová témata“ zdůrazňována proponenty referenda mohla být dle našeho mínění odrazem stále ještě přítomné vzpomínky na ekonomické potíže z 90. let minulého století, které zároveň mohly odstartovat i nedůvěru k politickým elitám a kritiku zastupitelské demokracie, což vyústilo v podporu přímé demokracie a v roce 2014 ve vyhlášení referenda. Používání dětí v kampani bylo zase navázáno na to, že zastánci referenda přesvědčovali voliče, že práva dětí jsou v současnosti ohrožená, a sami se pasovali do role těch, kteří je chrání. Heslo „děti v tom mají jasno“ navíc říkalo, že děti samy jsou si jisté tím, že binární rodina je pro ně tou nejlepší variantou.

Odpůrci referenda nejčastěji mluvili o referendu samotném,⁶⁴ které vykreslovali negativně. Tvrdili, že by se nemělo konat, protože vede k útlaku menšiny většinou a rozděluje společnost. Menšina, která podle nich byla referendem utlačovaná, byla homosexuální menšina a odpůrci se domnívali, že právě potenciál toho, že by referendum bylo úspěšné, je pravou hrozbou pro společnost. Velkou část svých promluv věnovali tomu, že právní stav na Slovensku stále ještě nepřiznává lidem jiné sexuální orientace stejná práva a volali po liberalizaci zákonů týkajících se manželství popř. osvojování dětí nebo adopce. Obě strany se ve svých sděleních věnovaly Západu, každá strana ale jiným způsobem. Zatímco strana pro referendum, která zastupuje národní diskurz, jej vnímala negativně a chtěla se jeho vlivům bránit, strana proti referendu, která naopak reprezentuje liberálně občanský diskurz, jej chápala spíše pozitivně a ztotožňovala se s jeho viděním světa.

Obě strany věřily, že právě ony brání ty správné hodnoty a chrání společnost před tím, aby se vydala špatnou cestou, což vytvářelo dělení na dobro a zlo, které provázelo celou kampaň. Druhou stranu pak oba tábory charakterizovaly negativně, buď jako ničitele tradičních hodnot a vyznavače volných mravů, nebo jako zbožné zpátečníky. Jak zastánci, tak odpůrci referenda užívali po čas celé kampaně silných

---

⁶⁴ Viz výsledky frekvenční analýzy.

kondenzačních slov, které měly velkou schopnost manipulovat s veřejností a sloužily buď k tomu, aby druhou stranu připodobnily k nechvalně známým dobám z minulosti (fašismus, komunismus), nebo aby přesvědčily voliče o svém dobrém záměru (demokracie, svoboda, rovnost). Obecně ale můžeme říct, že kampaň pro a proti referendu se lišila zejména v tom, že zatímco Aliance za rodinu, hlavní aktér mezi zastánci referenda, svou kampaň organizovala a vědomě se jí účastnila, odpůrci referenda již od počátku deklarovali, že se ani na referendu, ani na kampani k němu nebudou participovat, a kampaň tak probíhala spíše v reakcích na opačnou názorovou stranu – až na iniciativu Nejdeme, se nevyskytl žádný větší pokus o vytvoření ucelené kampaně.

Co se druhé výzkumné otázky týče, kampaň tak, jak jsme si ji vymezili, probíhala jen zhruba dva měsíce, proto nedošlo k žádným výrazným událostem z vnějšku, které by její podobu mohly pozměnit. Pokud se ale budeme bavit o událostech v rámci kampaně, pak můžeme říct, že bylo zajímavé sledovat, jak se oba názorové kempy vzájemně ovlivňovaly, což mělo dopady i na podobu obou kampaní. Například pokud odpůrci referenda tvrdili, že referendum se snaží diskriminovat homosexuály, pak se objevilo mnoho hlasů, které upozorňovaly na to, že referendum proti homosexuálům namířené vůbec není. Pokud zastánci referenda říkali, že referendum je třeba brát jako prostředek k diskusi, pak se odpůrci referenda nechali slyšet, že právě diskuse, která by referendu předcházela, na Slovensku chyběla a pokud zastánci referenda tvrdili, že přítomnost homosexuálních manželství vede ke klesající porodnosti v zemích, kde byla zavedena, pak se odpůrci referenda snažili tento argument vyvrátit pomocí dat z těchto zemí. Konkrétní příklad toho, jak se kampaně ovlivňovaly, je používání osoby papeže Františka ve svůj prospěch. Na konci ledna 2015 se na Slovensku objevily plakáty, které zobrazovaly současného papeže, a doplněny byly o větu, kterou údajně papež řekl jen několik dní předtím v Římě: „Slovensko dnes odvážně bojuje za ochranu rodiny“ (Folentová 2015b). V reakci na tyto plakáty našli odpůrci referenda druhý citát, který ukazoval papeže Františka v jiném světle a začali jej šířit skrz média: „Pokud je někdo homosexuál a hledá Boha a koná dobro, kdo jsem já, abych ho soudil?“ (Topky.sk 2015).

Poslední výzkumná otázka se týká médií, přičemž nás zajímalo, zda byla média na Slovensku po dobu trvání kampaně nějak politicky angažovaná, popř. jak. Na základě obsahové analýzy jsme zjistili, že přístup médií k referendu nebyl jednotný, naopak měl mnoho různých podob. Média zaujala po dobu trvání kampaně několik přístupů. Některá se nebála jasně deklarovat svůj postoj (například Pravda či Denník N), jiná se snažila zůstat v očích veřejnosti neutrální, přičemž buď více stranila odpůrcům (televize Markíza nebo JOJ), nebo naopak zastáncům referenda (televize Lux, rádio Fun aj.). Můžeme ale říci, že média na Slovensku nebyla v tématu referenda bez názoru či postoje a lišila se jak v tom, s kterou stranou sympatizovala, tak v míře otevřenosti ke svým čtenářům.

Cílem práce bylo analyzovat diskurzy v rámci kampaně k referendu na Slovensku v roce 2015. Domníváme se, že se nám jej podařilo naplnit. Diskurzy, které jsme popisovali, samozřejmě nepokrývaly všechny hlasy, které šlo v kampani slyšet. Po čas kódování jsme naráželi také na prohlášení, které se nepřikláněly ani na jednu stranu nebo oba přístupy kombinovaly, bylo jich ale minimum. V práci jsme se snažili vytvořit co nejkompexnější obrázek o názorových proudech podílejících se na kampani k referendu, přesto je však dobré mít na paměti, že zvyrazněné byly v práci jen důležitější prvky, a tak přirozeně došlo k zobecnění.

Myslíme si, že největší limit práce spočívá ve skutečnosti, že šlo vůbec o první takto rozsáhlou práci autorky a také o první práci, v které používala obsahovou analýzu. Při přípravě na práci tedy musela čerpat pouze z teoretických znalostí, a kdyby práci měla vypracovávat znovu, pravděpodobně by přehodnotila přínos frekvenční analýzy textů, která na ni z knih působila velmi odborně, po jejím použití si ale mnohem více uvědomila její omezení a náročnost, která sahá od vybrání vhodného vzorku⁶⁵ až po neustálou práci s kontextem, aby nedošlo k zavádějícím interpretacím apod. Naopak velmi pozitivně ji překvapila zakotvená teorie, která se jí zdála nejprve těžce uchopitelná, poté, co si ale vyzkoušela s ní pracovat, by se ráda v budoucnu k této technice ještě vrátila a ještě se v ní zlepšila. Jak na formální, tak na obsahové

---

⁶⁵ Pokud by frekvenční analýzu textů znova používala, pak by si hned od začátku rozdělila promluvy do dvou dokumentů podle názorových stran, aby měla poté více textu k tomuto typu analýzy a její výsledky by byly spolehlivější.

stránce je navíc nutné ještě zpracovat, neboť určité náležitosti týkající se formálních požadavků pochopila autorka až v průběhu psaní, a stejně tak i způsob parafrázování textů se jí ustálil až v druhé polovině práce.

Celkově se domníváme, že práce může otvírat diskusi o problematice referend v postsocialistických společnostech a o příležitostech, které tento nástroj přímé demokracie zároveň nabízí. Dle našeho mínění může větší zavedení takového prvku mnoha zemím či jiným celkům prospět v tom smyslu, že by mohlo dát občanům pocit větší reprezentace a možná by zvýšilo i jejich zájem o politiku, zároveň ale referendum skýtá i mnohá úskalí, jako je například nebezpečí útlaku menšiny většinou, kterým by se mělo předcházet pozorným zvažováním témat, o nichž mohou občané rozhodovat. V případě Slovenska, které referenda vyhláší poměrně často, by také stálo za to zvážit buď upravení nynějšího zákona o referendu tak, aby bylo náročnější jej vyhlásit, nebo například zavedení výuky o mediální gramotnosti do škol, která by snad byla schopná vychovat další generaci Slováků již více připravených na tento druh politického rozhodování.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Aliancia za rodinu (2015). *Osobnosti v tom majú jasno: Karin Číleková Habšudová* (<https://www.youtube.com/watch?v=wwgda9g4W-s>, 29. 3. 2016).

Aliancia za rodinu (2016a). *Je referendum NUTNÉ?* (<http://www.alianciazarodinu.sk/preco/>, 4. 2. 2016).

Aliancia za rodinu (2016b). *Majú v tom jasno* (<http://www.alianciazarodinu.sk/podporuju-nas/>, 29. 3. 2016).

Aliancia za rodinu (2016c). *Ohrozenia rodiny vo svete a na Slovensku* (<http://www.alianciazarodinu.sk/preco-chranit-rodinu/ohrozenia/>, 2. 3. 2016).

Aliancia za rodinu (2016d). *Prečo chrániť rodinu* (<http://www.alianciazarodinu.sk/preco-chranit-rodinu/>, 29. 3. 2016).

Aliancia za rodinu (2016e). *Prečo mám ísť k referendu a hlasovať 3x áno? Kvôli deťom* (<http://www.alianciazarodinu.sk/aktuality/preco-mam-ist-k-referendu-a-hlasovat-3x-ano-kvoli-detom/>, 23. 4. 2016).

Archív Lampa (2014). *Večer pod lampou - Referendum o ochrane rodiny* (<https://www.youtube.com/watch?v=-R4aoBiTLc>, 18. 1. 2016).

Baker, Paul – Ellece, Sibonile (2011). *Key Terms in Discourse Analysis* (London – New York: Continuum).

Beck, Ulrich (2000). *What is globalization?* (Cambridge: Polity Press).

Beck, Ulrich (2007). *Co je to globalizace? Omyly a odpovědi* (Brno: CDK).

Bugár, Jozef (2015). *Liberálne mýty o referende*. *Denník N*. 4. 2. 2015 (<https://dennikn.sk/41028/liberalne-myty-o-referende/>, 26. 3. 2016).

Burzová, Petra (2014). *Okouzlení pohledem na dav. Principy uzavření a meze postsocialistické slovenské identifikace* (Praha: SLON).

Cowart, Joseph – Powell, Larry (2016). *Political Campaign Communication: Inside and Out* (London – New York: Routledge).

Cuprík, Roman – Matkovská, Zuzana (2015). Sexuálna výchova je dôležitá, uznali. *SME* 31. 1. 2015, s. 3.

Cuprík, Roman (2015a). Chromík: 90 percent hovorí áno mame a otcovi. *SME*. 7. 2. 2015 (<http://domov.sme.sk/c/7633763/chromik-v-stabe-90-percent-hovori-ano-mame-a-otcovi.html>, 16. 4. 2016).

Cuprík, Roman (2015b). Kampaň za referendum je v rádiách. *SME*. 2. 2. 2015 (<http://domov.sme.sk/c/7623988/kampan-za-referendum-je-v-radiach.html>, 24. 4. 2016).

ČTK (2016). *Odhad: Slovenské volby vyhrál Směr-SD, výrazně ale ztratil* (<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/odhad-slovenske-volby-vyhral-smer-sd-vyrazne-ale-ztratil/1322816>, 12. 4. 2016).

Debnár, Ján (2015). Tomáš Halík: V referendách vidím nebezpečný nástroj populizmu. *Aktuality.sk*. 3. 2. 2015 (<http://www.aktuality.sk/clanok/269753/tomas-halik-rozhovor-referendum/>, 9. 4. 2016).

Denník N (2015a) *Ako budú hlasovať v referende aktivista pochodu za život a džezový spevák?* (<https://dennikn.sk/28148/ako-bude-hlasovat-v-referende-aktivista-dzezovy-spevak-anketa/>, 26. 3. 2016).

Denník N (2015b). *Ako budú v referende hlasovať Koňák a šéfká Asociácie sestier?* (<https://dennikn.sk/36042/ako-bude-v-referende-hlasovat-konyk-sefka-asociacie-sestier-pacientov/>, 26. 3. 2016).

Denník N (2015c). *Ako budú v referende hlasovať Richard Rybníček a Maroš Hečko?* (<https://dennikn.sk/28660/ako-budu-v-referende-hlasovat-richard-rybnicek-maros-hecko/>, 26. 3. 2016).

Denník N (2015d). *Ako budú v referende hlasovať primátori Trnavy a Prešova?* (<https://dennikn.sk/37050/ako-budu-v-referende-hlasovat-primatori-trnavy-presova/>, 26. 3. 2016).

Denník N (2015e). *Ako budú v referende hlasovať zástupca Slovákov v zahraničí a pomocný biskup?* (<https://dennikn.sk/29544/ako-budu-v-referende-hlasovat-zastupca-slovakov-v-zahranici-pomocny-biskup/>, 26. 3. 2016).

Denník N (2015f). *Kazateľ Pastirčák a poslankyňa Mezenská – ako zahlasujú v referende?* (<https://dennikn.sk/38809/kazatel-poslankyna-ako-zahlasuju-v-referende-anketa/>, 26. 3. 2016).

Denník N (2015g). *Pozrite si zostrih debaty Denníka N k referendu. Bola bez agresivity* (<https://www.youtube.com/watch?v=9sVIbNZV1Hw>, 26. 3. 2016).

Dugovič, Matej (2015). Študent na protest odišiel z kostola pri čítaní pastierskeho listu k referendu. *Denník N*. 2. 2. 2015 (<https://dennikn.sk/39092/student-na-protest-odisiel-z-kostola-pri-citani-pastierskeho-listu-k-referendu/>, 26. 3. 2016).

Duman, Matej (2015). Liberál vs. konzervatívce. Pozrite si najlepšie momenty z diskusie HN. *Hospodárske noviny*. 7. 2. 2015 (<http://dennik.hnonline.sk/slovensko/537214-liberal-vs-konzervativec-pozrite-si-najlepsie-momenty-z-diskusie-hn>, 12. 4. 2016).

Edelman, Murray (1985). *The Symbolic Uses of Politics* (Chicago – Urbana: University of Illinois Press).

Folentová, Veronika (2015a). Je veriaci: Kampaň je agresívna, plná fám a vzájomných obvinení. *Denník N*. 3. 2. 2015 (<https://dennikn.sk/39776/kampan-je-agresivna-plna-fam-vzajomnych-obvineni/>, 6. 4. 2016).

Folentová, Veronika (2015b). Na referendum lákajú aj bilbordy s pápežom Františkom. *Denník N*. 29. 1. 2015 (<https://dennikn.sk/36366/na-referendum-lakaju-aj-bilbordy-s-papezom-frantiskom/>, 16. 4. 2016).

Folentová, Veronika (2015c). Reklamu na referendum pustí TV Lux, zaplatené za to nedostane. *Denník N*. 20. 1. 2015 (<https://dennikn.sk/29921/reklamu-na-referendum-pusti-tv-lux-zaplatene-za-nedostane/>, 26. 3. 2016).

Gáliš, Tomáš (2015). Smer občanom: Nemyslíte na menšiny, ale na žalúdky. *Denník N*. 15. 1. 2015 (<https://dennikn.sk/26441/smer-obcanom-nemyslite-na-mensiny-ale-na-zaludky/>, 27. 3. 2016).

Gašparovič, Matej (2015). Referendum je zúfale gesto obrany. *Hospodárske noviny*. 7. 2. 2015 (<http://dennik.hnonline.sk/slovensko/552951-referendum-je-zufale-gesto-obrany>, 27. 3. 2016).

Hájek, Martin (2014). *Čtenář a stroj. Vybrané metody sociálně vědní analýzy textů* (Praha: SLON).

Hartley, John (2011). *Communication, Cultural and Media Studies. The Key Concepts. The Fourth Edition* (London – New York: Routledge).

Haughton, Tim (2002). Vladimír Mečiar and His Role in the 1994-1998 Slovak Coalition Government. *Europe-Asia Studies* 54 (8), 1319–1338.

Herdová, Martina (2015). Referendum zápasí s klzkým svahom. *Denník N*. 4. 2. 2015 (<https://dennikn.sk/41058/referendum-zapasi-s-klzkym-svahom/>, 26. 3. 2016).

Hlavné správy (2015a). *Kresťanskodemokratická mládež Slovenska v referende o ochrane rodiny hlasuje 3x áno* (<http://www.hlavnespravy.sk/krestanskodemokraticka-mladez-slovenska-v-referende-o-ochrane-rodiny-hlasuje-3x-ano/532511>, 6. 4. 2016).

Hlavné správy (2015b). *Referendum o ochrane rodiny. Všeľudové hlasovanie je neplatné. Minúta po minúte* (<http://www.hlavnespravy.sk/referendum-o-ochrane-rodiny-2015/539645>, 23. 4. 2016).

HNonline (2015). *Diskusia HN o referende o rodine* (<https://www.youtube.com/watch?v=s83PyWRiYyg>, 27. 3. 2016).

Holúbek, Daniel (2015a). Najlepším dôvodom pre účasť na referende je jeho antikampaň. *Denník N*. 23. 1. 2015 (<https://dennikn.sk/blog/najlepsim-dovodom-pre-ucast-na-referende-je-jeho-antikampan/>, 15. 4. 2016).

Holúbek, Tomáš (2015b). Spisovateľka a historika rozhorčila podivná výzva k referendu. *SME* 7. 2. 2015.

Hospodárske noviny (2014a). *Kiska posunul referendum o rodine na Ústavný súd* (<http://dennik.hnonline.sk/slovensko/548079-kiska-posunul-referendum-o-rodine-na-ustavny-sud>, 15. 4. 2016).

Hospodárske noviny (2015a). *Európski socialisti, kde patrí aj Smer, kritizovali slovenské referendum* (<http://dennik.hnonline.sk/slovensko/502495-europski-socialisti-kde-patri-aj-smer-kritizovali-slovenske-referendum>, 27. 3. 2016).

Hospodárske noviny (2014b). *Referendum o rodine rozdelilo Slovensko. Takto by hlasovali osobnosti (anketa)* (<http://dennik.hnonline.sk/slovensko/523869-referendum-o-rodine-rozdelilo-slovensko-takto-by-hlasovali-osobnosti-anketa>, 27. 3. 2016).

Hospodárske noviny (2015b). *Prečo (ne)ísť na referendum* (<http://dennik.hnonline.sk/slovensko/578594-preco-ne-ist-na-referendum>, 27. 3. 2016).

Hospodárske noviny (2015c). *Referendum o rodine spojilo Slovákov, hovorí Aliancia za rodinu* (<http://dennik.hnonline.sk/slovensko/529458-referendum-o-rodine-spojilo-slovakov-hovori-aliancia-za-rodinu>, 27. 3. 2016).

Hospodárske noviny (2015d). *Richard Sulík: Na referendum nepôjdem, je to zabíjanie času* (<http://dennik.hnonline.sk/slovensko/511896-richard-sulik-na-referendum-nepojdem-je-to-zabijanie-casu>, 27. 3. 2016).

Chorn Dunham, Charlotte – Dietz, Bernadette – Harms Cannon, Julie (2004). Representing the Other in Sociology of the Family Texts. *Teaching Sociology* 32 (4), 374–384.

Jancová, Daniela (2015). Slovensko nepodporuje inakosť. *SME* 31. 1. 2015, s. 1.

Judt, Tony (2008). *Poválečná Evropa. Dejiny od roku 1945* (Praha: Slovart).

Judt, Tony (2011). *Zle se vede zemi. Pojednání o naší současné nespokojenosti* (Praha: Rybka Publishers).

Kapitán, Peter (2015). Kuffa pre HN: Európa sa dostáva do extrémů, dáva priveľký priestor menšinám. *Hospodárske noviny*. 30. 1. 2015 (<http://dennik.hnonline.sk/slovensko/542800-kuffa-pre-hn-europa-sa-dostava-do-extremu-dava-privelky-priestor-mensinam>, 16. 4. 2016).

Katolícka cirkev na Slovensku (2015). *Pastiersky list biskupov Slovenska k národnému referendu o ochrane rodiny dňa 7. februára 2015* (<https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/pastierske-listy-konferencie-biskupov-slovenska/c/pastiersky-list-k-referendu-o-ochrane-rodiny>, 28. 3. 2016).

Kern, Miro (2015a). Aliancia za rodinu vytiahla bilbordý, režiséra spotu taja. *Denník N*. 19. 1. 2015 (<https://dennikn.sk/29207/aliancia-za-rodinu-vytiahla-bilbordy-reziseru-spotu-taja/>, 26. 3. 2016).

Kern, Miro (2015b). Figel': Homosexuáli sú plnohodnotní ľudia, no ich manželstvo odmietam. *Denník N*. 16. 1. 2015 (<https://dennikn.sk/26818/figel-zvyskom-pravice-mame-mensie-spory-nez-ostatni/>, 26. 3. 2016).

Krbatová, Lucia (2015). Na pastiersky list sa RTVS protistrany nepýtala. *Pravda*. 2. 2. 2015 (<http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/344281-na-pastiersky-list-sa-rtvs-protistrany-nepytala/>, 6. 4. 2016).

Krčmárik, Radovan (2015). Evanjelický teológ: Referendum je mrhaním peňazí, homosexualitu treba riešiť humánne. *Aktuality.sk*. 4. 2. 2015 (<http://www.aktuality.sk/clanok/269802/evanjelicky-teolog-referendum-je-mrhanim-penazi-homosexualitu-treba-riesit-humanne/>, 16. 4. 2016).

Krempaský, Ján (2015). Chýbalo by druhé pohlavie. *SME* 31. 1. 2015, s. 4.

Kresťan v politike (2015). *Adrem a Kuša – Viac slobody* (<https://www.youtube.com/watch?v=ksX4BNrhluE>, 27. 3. 2016).

Krippendorff, Klaus (2004). *Content Analysis. An Introduction to its Methodology* (London – New Delhi: SAGE).

Kubát, Michal (2003). *Postkomunismus a demokracie. Politika ve středovýchodní Evropě* (Praha: Dokořán).

Kubátová, Hana (2013). *Nepokradeš. Náklady a postoje slovenské společnosti k židovské otázce, 1938–1945* (Praha: Academia).

Laclau, Ernesto – Zac, Lilian (1994). Minding the Gap: The Subject of Politics. In: Laclau, Ernesto ed., *Making of Political Identities* (London – New York: Verso), 11–39.

Laclau, Ernesto (1994): Introduction. In: Laclau, Ernesto ed., *Making of Political Identities* (London – New York: Verso), 1–8.

Laclau, Ernesto (1994): Phronesis. In: Laclau, Ernesto ed., *Making of Political Identities* (London – New York: Verso), II.

Lidovky (2015). *Vláda schválila zákon o celostátním referendu* (http://www.lidovky.cz/vlada-schvalila-zakon-o-celostatnim-referendu-f4k-/zpravy-domov.aspx?c=A150713_115512_ln_domov_rof, 1. 3. 2016).

Lupták, Ľubomír (2008). Slovensko: Postkomunismus a národné mýty. In: Cabada, Ladislav a kol., *Nové demokracie střední a východní Evropy* (Praha: Oeconomia), 37–65.

Mako, Michal (2015). Slovensko na rázcestí pred referendum – demokracia alebo pseudodemokracia? *Denník N*. 31. 1. 2015 (<https://dennikn.sk/blog/slovensko-na-razcesti-pred-referendom-demokracia-alebo-pseudodemokracia/>, 5. 4. 2016).

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 24/2014, *Ústava Slovenskej republiky*, v znení neskorších predpisov.

Nejdeme (2016). *Osobnosti* (<http://www.nejdeme.sk/osobnosti>, 15. 4. 2016).

Nejedlý, Tomáš (2015). Referendum je proti rodine. *Hospodárske noviny*. 2. 2. 2015 (<http://dennik.hnonline.sk/slovensko/558580-referendum-je-proti-rodine>, 21. 4. 2016).

Neméth, Jana (2015). Najviac mi prekáža, keď používajú dieťa ako zbraň na vydieranie. *Denník N*. 30. 1. 2015 (<https://dennikn.sk/32190/najviac-mi-prekaza-ked-pouzivaju-dieta-ako-zbran-na-vydieranie/>, 26. 3. 2016).

Newman Smulders, Kirkland (2013). The Battle for Victimhood: Roles and Implications of Narratives of Suffering in the Israeli-Palestinian Conflict. In: Harb, Zahera – Matar, Dina eds., *Narrating Conflict in the Middle East. Discourse, Image and Communication Practices in Lebanon and Palestine* (London – New York: I. B. Tauris), 164–182.

NEWTON Media (2014). *Monitorovaná média* (<http://www.newtonmedia.cz/cs/monitorovana-media>, 4. 2. 2016).

Nový Čas (2015a). Ako hlasovať v referende. 6. 2. 2015, s. 6.

Nový Čas (2015b). *Veľká anketa s osobnosťami: Ako budeme hlasovať v referende o rodine?* (<http://www.cas.sk/clanok/306882/velka-anketa-s-osobnostami-ako-budeme-hlasovat-v-referende-o-rodine/>, 16. 4. 2016).

O médiách (2015). *Najvýraznejší postoj k referendu má titulka Pravdy* (<http://www.omediach.com/tlac/item/5969-najvyraznejysi-postoj-k-referendu-ma-titulka-pravdy>, 5. 4. 2016).

Obyčajní ľudia (2015). *Detail kandidáta* (<http://www.obycajniludia.sk/kandidat/anna-veresova/>, 16. 4. 2016).

Ondrášik, Braňo (2014). Katolícky biskup Bober a RTVS pokazili Vianoce nenávisným listom proti menšine gayov, toto si všetci platíme. *Denník N*. 28. 12. 2014 (<https://dennikn.sk/blog/katolicky-biskup-bober-rtvs-pokazili-vianoce-nanavistnym-listom-proti-mensine-gayov-toto-si-vsetci-platime/>, 27. 3. 2016).

Pažitková, Martina (2015). Sexuológ: Sme národ pokrytco a potláčame prirodzené. *Denník N.* 3. 2. 2015 (<https://dennikn.sk/39858/sexuolog-sme-narod-pokrytco-potlacame-prirodzene/>, 6. 4. 2016).

Plus jeden deň (2015). Túto ženu milujem! 4. 2. 2015, s. 8.

Poláš, Martin (2015). Ta3 pustí do vysielania nový spot Aliancie s Jakubiskom. *Mediálne.* 3. 2. 2015 (<http://medialne.etrend.sk/televizia/ta3-pusti-do-vysielania-novy-spot-aliancie-s-jakubiskom.html>, 6. 4. 2016).

Rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vyhlásení referenda č. 320/2014, *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*, v znení neskorších predpisov.

Semetko, Holli A. – de Vreese, Claes H. (2004). *Political Campaigning in Referendums. Framing the Referendum Issue* (New York – Oxon: Routledge).

Schönstattské hnutie na Slovensku (2016). *7. február 2015 referendum o ochrane rodiny* (<http://schoenstatt.sk/?p=1873>; 30. 3. 2016).

Schulz, Winfreid a kol. (1998). *Analýza obsahu mediálnych sdelení* (Praha: KAROLINUM).

Sivý, Rudolf (2015). Aktivisti spustili kampaň za neúčast' na referende. *Denník N.* 29. 1. 2015 (<https://dennikn.sk/36206/aktivisti-spustili-kampan-za-neucast-na-referende/>, 4. 2. 2016).

SME (2015a). *Referendum o rodine je neplatné (priebeh minúta po minúte)* (<http://domov.sme.sk/c/7631418/referendum-o-rodine-je-neplatne-priebeh-minuta-po-minute.html#ixzz46fwZs6Aj>, 23. 4. 2016).

SME (2015b). *Referendum o rodine môže viesť k diskriminácii, tvrdí Amnesty* (<http://domov.sme.sk/c/7626600/referendum-o-rodine-moze-viest-k-diskriminacii-tvrdi-amnesty.html>, 28. 3. 2016).

Spáč, Peter (2010). *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Volebné reformy a referendá po roku 1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Stemler, Steve (2001). An overview of content analysis. *Practical Assessment, Research & Evaluation* 7 (17).

Stratégie (2015a). *Referendum bude mať aj antikampaň »Zostať doma 7. 2. nie je hriech«* (<http://strategie.hnonline.sk/spravy/reklama/referendum-bude-mat-aj-antikampan-zostat-doma-7-2-nie-je-hriech>, 5. 4. 2016).

Stratégie (2015b). *Reklamu »A kde je mama?« vysielala Fun rádio. Boris Kollár to obhajuje právnym štátom* (<http://strategie.hnonline.sk/spravy/reklama/reklamu-a-kde-je-mama-vysielala-fun-radio-boris-kollar-to-obhajuje-pravnym-statom>, 24. 4. 2016).

Stratégie (2015c). *Toto je reklama Aliancie za rodinu, ktorú televízie odmietli odvysielat' (video)* (<http://strategie.hnonline.sk/spravy/reklama/toto-je-reklama-aliancie-za-rodinu-ktoru-televizie-odmietli-odvysielat-video>; 27. 3. 2016).

TA3 (2015). Referendum 2015. Téma dňa. 3. 2. 2015, s. 1.

Tížik, Miroslav – Zeman, Milan (2014). Podklady k tlačovej besede Sociologického ústavu SAV k vybraných výsledkoch výskumu „Demokratickosť a občania na Slovensku (DOS 2014)“ . *Sociologický ústav SAV* 11. 8. 2014, s. 1–31.

Tódová, Monika – Pažitková, Martina (2015). Matovič: Nechcem, aby si dvaja chlapi mohli adoptovať dievča (+video). *Denník N.* 6. 1. 2015 (<https://dennikn.sk/13882/matovic-nehcem-aby-si-dvaja-chlapi-mohli-adoptovat-dievca/>, 27. 3. 2016).

Tódová, Monika (2014). Referenda sa nezúčastní, o právach homosexuálov chce diskutovať. *Denník N.* 25. 12. 2014 (<https://dennikn.sk/9401/referenda-sa-nezucastni-o-pravach-homosexualov-chce-diskutovat/>, 27. 3. 2016).

Tódová, Monika (2015a). Anton Chromík: Tu nikto nikoho nikam nevyváža. *Denník N.* 3. 2. 2015 (<https://dennikn.sk/39432/anton-chromik-tu-nikto-nikoho-nikam-nevyvaza/>, 26. 3. 2015).

Tódová, Monika (2015b). Pôjde Fico naozaj na referendum? Smer nechce, aby to novinári odkontrolovali. *Denník N*. 6. 2. 2015 (<https://dennikn.sk/42599/pojde-fico-naozaj-na-referendum-smer-nechce-aby-novinari-odkontrolovali/> , 26. 3. 2016).

Topky.sk (2015). *Slovensko sa opäť zviditeľnilo: Aliancia za rodinu namočila pápeža do medzinárodného škandálu!* (<http://www.topky.sk/cl/11/1454985/Slovensko-sa-opat-zviditelnilo--Aliancia-za-rodinu-namocila-papeza-do-medzinarodneho-skandalu->, 16. 4. 2016).

Ústavný zákon, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992, *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*, v znení neskorších predpisov.

Vláda ČR (2014). *Ministr Dienstbier dokončil ústavní zákon o referendu* (<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/ministr-dienstbier-dokoncil-ustavni-zakon-o-referendu-122376/>, 1. 3. 2016).

Vláda ČR (2016). *Vladimír Mečiar* (<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/vladimir-meciar-589/>, 23. 2. 2016).

Webnoviny. sk (2015). *Obrazom: Slováci delili referendum na nehorázne a potrebné* (<http://m.wbn.sk/slovensko/clanok/920506-obrazom-slovaci-delia-referendum-na-nehorazne-a-potrebne/>, 23. 4. 2016).

Zima, Ján (2015). Nórsky rozum sa zastavuje nad slovenskými otázkami. *Denník N* 6. 2. 2015.

7 RESUMÉ

At the beginning of the year 2015 a referendum was held in Slovakia. It was announced two months prior to the date February 7 by the country's president Andrej Kiska and was organized by Alliance for Family, citizens' initiative founded in 2013. The referendum consists of three questions: First question focused on marriage which defined as a union between one man and one woman, second question aimed at banning same-sex couples from adopting children and the third one dealt with sex education and education on euthanasia in schools.

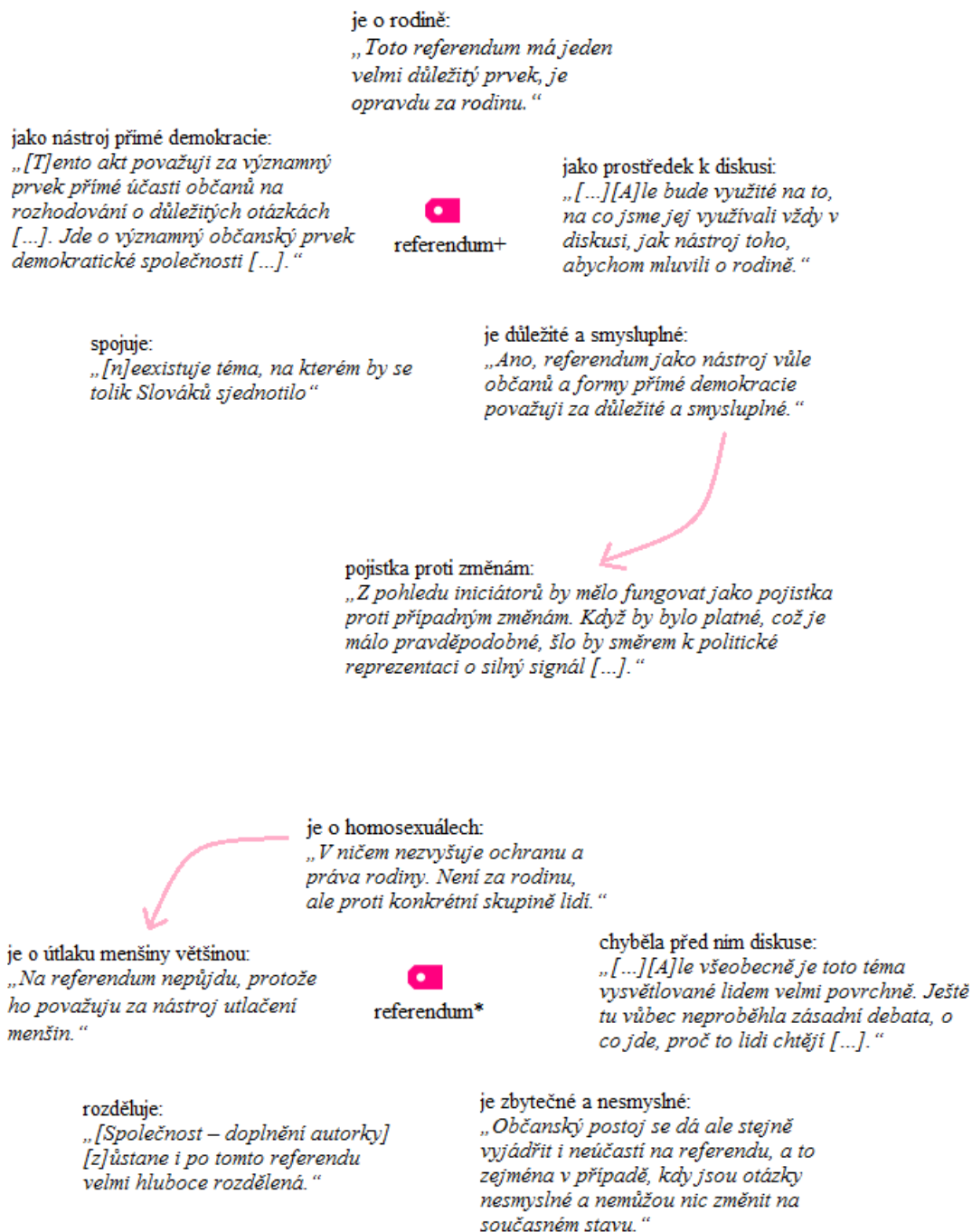
The referendum and its controversial campaign divided Slovak society in two parts. One, scared of the threats coming from the West, claimed that the traditional family is falling apart these days and we need to take action in order to slow down or stop this process and to ensure peace and stability provided by the family. The other group thought that referendum is an attack on homosexual minority in the country and called for equality of different sexual orientations.

In our thesis, we focused on the campaign tied to the referendum because some researchers suggested that especially in the irregular political acts as referendums the campaign can have a strong impact on the people's final voting decision. We examined the campaign by the means of the technique called content analysis and had set several research questions which we believed could bring us closer to the objective of our text which was analysis of the discourses present in the campaign and referendum of 2015.

The work consists of three main parts which were later divided each in two chapters. The first, theoretical part, is discussing the reasons of emergence and characteristics of the discourses typical for Slovak society, the second part explains the thesis' methodology, and the last part focuses on two types of analysis, the grounded theory and frequency analysis which served as an instrument for verification of our previous results. Results achieved are presented in the conclusion which is to be found as the last chapter before the list of resources.

8 PŘÍLOHY

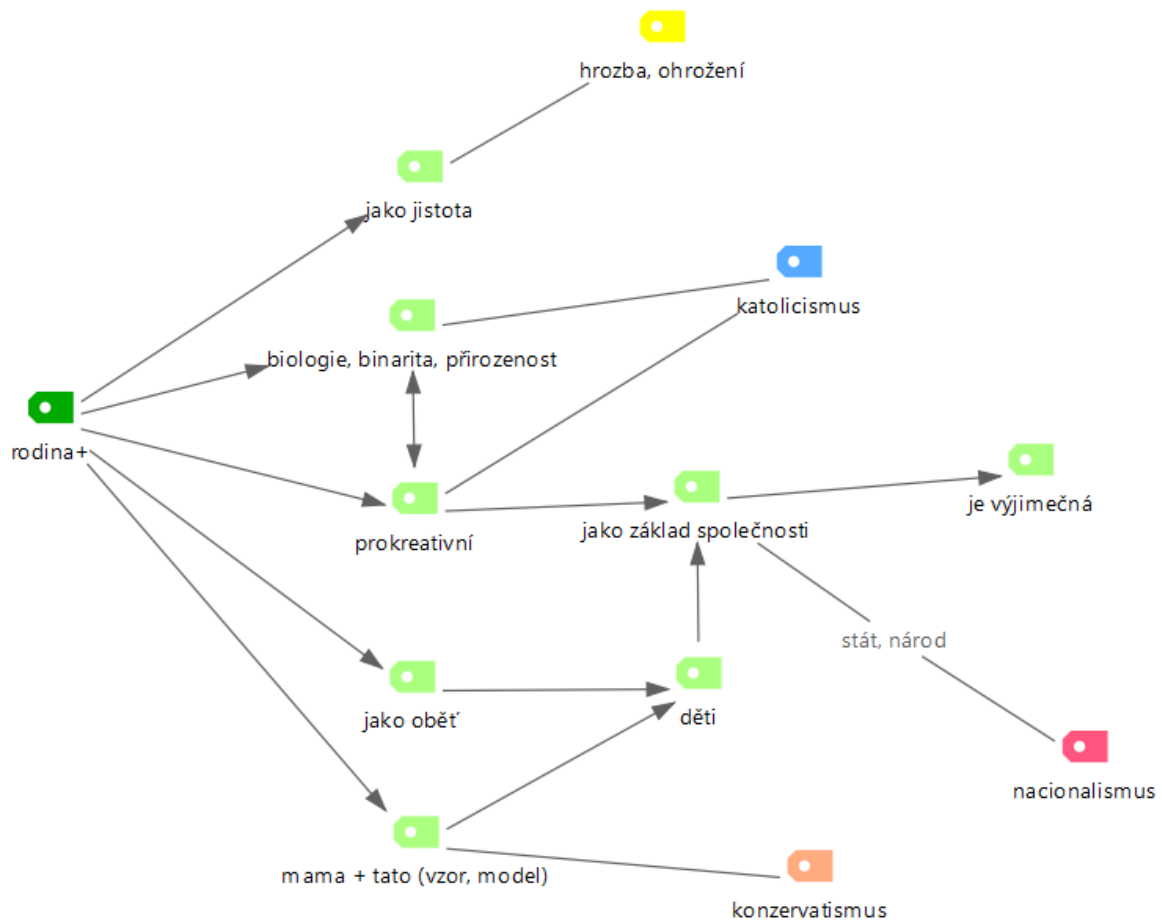
Graf 1

Zdroje: Vlastní zpracování na základě Archív Lampa 2014; Bugár 2015; Denník N 2015c; Denník N 2015d; Hospodářské noviny (2015c); Nejdeme 2016; Sivý 2015; Tódová 2014.

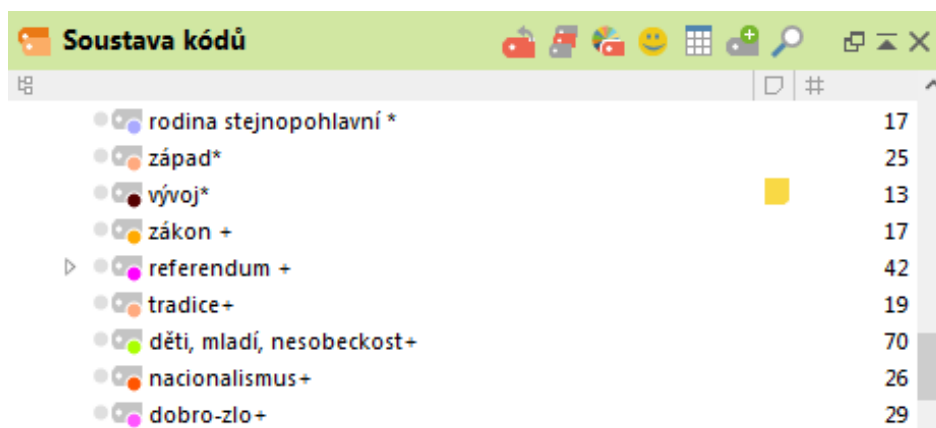

Graf 2

Zdroj: Vlastní zpracování.

Obrázek 1

Zdroj: Vlastní zpracování.

Obrázek 2

Zdroj: Schönstattské hnutie na Slovensku 2016.

Obrázek 3

Zdroj: Bugár 2015.

Obrázek 4

Zdroj: Herdová 2015.

Obrázek 5

Zdroj: Neméth 2015.

Obrázek 6

Zdroj: Stratégie 2015a.

Obrázek 7

Zdroj: Stratégie 2015a.

Obrázek 8

Zdroj: Vlastní zpracování.

Obrázek 9

Zdroj: Vlastní zpracování.

Obrázek 10

Konflikt na Ukrajine. Posledný pokus, ako odvrátiť hrozbu vojny strana 2 až 4

Pravda

Lúšťa a vyhrajte ceny za vyše 550 €
Tri skvelé prílohy na víkend
Križovky • Víkend • Certifik

Všetko o odchode do predčasnej penzie
Kedy vám predčasný dôchodok priznajú? • Ako sumu dostanete?

uzitočná

Pravda

Na nezmyselné otázky v referende neexistujú správne odpovede.

Ubližujú našim blízkym.

Neurobme chybu.

strana 40

Zdroj: O médiách 2015.

Obrázek 11

DENNÍK

Prečítajte si reportáž o živote vlčkov v slovenských horách, o ich ochráncoch a kľúčoch

Stopovali sme vlčiu svorku

VÝHODNOU CENOU 4,42 € FEBRUÁR | DENNÍK | ROČNÍK | 100 | www.dennik.sk

Referendum o láske sme tu ešte nemali. Ako má byť dopadnúť taká zvláštna akcia? Kto môže rozhodnúť, kto koho má byť milovať?

O láske sa nemá hlasovať

U láske sa nikdy nepredstavuje, že by sa mala rozhodnúť, či sa má milovať, alebo nie. Láska je prirodzený pocit, ktorý nás spája s druhými ľuďmi. Každý z nás má právo milovať a byť milovaný. Láska je základom každého zdravého vzťahu. Preto by referendum o láske bolo nezmyselné a nehumánne. Každý z nás má právo milovať a byť milovaný. Láska je základom každého zdravého vzťahu. Preto by referendum o láske bolo nezmyselné a nehumánne.

Zdroj: O médiách 2015.

Tabulka 1

Počet okódovaných materiálů	
textové materiály	194
zvukové materiály	8
obrazové materiály	44
audiovizuální materiály	19
celkem	265

Zdroj: Vlastní zpracování.

Tabulka 2

kondenzační slova/události	strana pro referendum	strana proti referendu
fašismus	<p>„Takže pokud se skutečně cítíme na to, že máme právo rozhodovat o takových otázkách, tak se ptám, je to správný krok demokracie? Nevoní mi to po demokracii. O tom, jak má kdo žít a jaké svazky může tvořit, o tom se rozhodovalo v nacistickém Německu.“</p>	<p>„[T]ehdy, za vlády Vladimíra Mečiara, šlo na Slovensku o demokracii, registrovaná partnerství byla jiná kategorie. Dnes je všechno jinak. Lidi, kteří chtějí zachovat v tématech referenda status quo, jsou označováni za fašisty, ohrožení demokracie, netolerantní a nebezpečné fanatiky, kteří rozdělují zemi.“</p>
komunismus	<p>„Historik si myslí, že slovník a styl „sousedova“ listu dělá přesně to samé, co totalita – dělí obyvatele do různých kategorií. [...] Nejsm homosexuál, ale uráží mě, že autor používá takové nechutné výrazy. Jsem na to citlivý, protože jsem něco podobného zažil za minulého režimu.“ řekl Miroslav Pius.</p>	<p>„Nejsom proti vyučovaniu o sexe na školách, som proti ideológii, ktorá sa často v osnovách schová - diktovaná zhora, jak za komančov to ide znova. [...]</p> <p>Ľúbim svoje deti a to najlepšie chcem pre ne, skrátka do toho nemá čo kafrat' súdružka byrokratka [jde o text písně k referendu, proto je</p>

		ponechán v původním znění – poznámka autorky].“
rok 1989	„A my se tu bavíme v této době, 25 roků po revoluci, jestli referendum je demokratickým prvkem. Jaký jiný demokratický prvek než referendum, jaký jiný prvek než referendum ovlivňuje demokracii, tak jako model přímé demokracie.“	„Jít k referendu a vyjádřit svůj názor je jednou z věcí, za které jsme v '89. roce bojovali. Určitě na referendum půjdu a budu hlasovat třikrát ano.“
klerikalismus	„Velmi se opakuje myšlenka, že otázky referenda jsou nástupem klerikalismu.“ „Náboženská sekta usilující o teokratický model společnosti sice zmobilizovala obdivuhodné množství lidí, ale mobilizace společnosti nestačí [...], pokud jde o něco takového, jako program modernizace krajiny.“ „Mečiar nabídl národ, teď se jako pilíř identity nabízí	

	rodina, a potom už zůstává jenom Bůh – a jsme u Tisa.“	
klerikalismus + 1989	„Po roce 1989 se zdálo, že už je to na dosah, stačilo málo a žili bychom v evropské krajině, kde je normou zákon, a ne náboženské texty.“ „Snahy o klerikalismus se tu od roku '89 opakují pravidelně.“	
komunismus + 1989	„Slovensko si nemůže dovolit lhát další roky, lhali jsme za minulého režimu, lhali jsme po roce 1989 a teď lžeme opět, když si vymýšlíme a urážíme naše spoluobčany.“	
fašismus + klerikalismus	„Vzdělávání podle mě není hrozba. Já bych se tak stejně hrozil, kdyby rodiče měli právo vyjmout své děti ze vzdělávání o heliocentrické soustavě, stejně bych se hrozil, kdyby je mohli vyjmout z dějepisu, protože tam by se	

	učili o holokaustu, který podle rodičů nikdy nebyl a tak dále.“	
komunismus + fašismus		„[Mluví o tom, že lidská práva tak, jak je chápe Západ, mohou být slepou vývojovou větví – doplnění autorky] i některé dvě poslední totality měly trošku posunutý pojem lidských práv a dnes víme, že to byla slepá větev.“

Zdroje: Vlastní zpracování na základě Aliancia za rodinu 2016b; HNonline 2015; Holúbek 2015b; Hospodářské noviny 2015b; Jancová 2015; Kresťan v politike 2015; Mako 2015; Nejdeme 2016; TA3 2015.

Tabulka 3

kondenzační slova	strana pro referendum	strana proti referendu
tolerance	„Já už jsem se jednou, já už jsem se jasně zeptal. Kde je taxativní vyjmenování všech práv a povinností, kterých by chtěli homosexuálové dosáhnout? Kde jsou sepsané, kde je hranice a kde je i tolerance homosexuálů ustoupit ze svých požadavků? Nebo opravdu budeme směřovat k těm požadavkům, které jsou nekonečné?“	„Já se nechci podepisovat pod to, že odsud budou utíkat lidi a že budeme žít v zemi, která je nerespektující, netolerující a necivilizovaná.“
svoboda	„Myslím si, že toto referendum bude opravdu nejen o rodině, ale bude i o svobodě, protože je to poprvé, co za 25 let občani mohou vyjádřit svůj názor a je to občanská iniciativa, která je k tomuto referendu vedla.“	„Tehdy nás spojila touha po demokracii a svobodě, ale měla to být svoboda jen pro některé? [...] Nedopusťme, aby nás postavili proti sobě, aby nás zneužili k omezování práv druhých. Využijme svojí možnost volby na to, abychom všichni mohli žít svobodně, milovat svobodně a myslet svobodně. Zůstaňte s námi doma.“
demokracie	„Známým říkám, že referendum je silný nástroj demokracie, a proto by se ho každý, kdo věří v demokracii, měl rozhodně	„Apelujeme na občany Slovenska, aby se zastali demokracie a lidských práv.“

	zúčastnit a vyjádřit tak svůj názor.“	
rovnost	„Zdůrazňuji, že tady nejde o rovnost lidí (tu nikdo nezpochybňuje), ale o rovnost jejich sexuální orientace.“	„V osobním i profesním životě jsem zastánkyní akceptace a respektu k člověku. Jsem taky přesvědčená o rovnoprávnosti každého z nás a cením si vědy a zjištění, které poskytuje. Právě proto se 7. února referenda určitě nezúčastním.“
lidská práva	„Otázky referenda, právoplatně vyhlášeného prezidentem SR, byly posouzené a ověřené Ústavním soudem SROV. Proto, v této souvislosti, nemůžeme hovořit o jakémkoli upírání základních lidských práv a svobod kohokoli.“	„Je to rozhodnutí o tom, jestli věříme, že všichni máme to stejné právo na rodinu a na ochranu lidských práv.“
štěstí	„Já jsem žil s manželkou 34, můj bratr až úctyhodných 63 roků. Štěstí, zdraví v rodině je k nezaplacení.“	„7. 2. 2015 Slováci budou stát na rozcestí, na kterém se rozhodnou, jakým směrem jít. Jestli to bude směrem k Západní Evropě a k doposud nejlepší formě demokracie jakou jsme tu měli nebo směrem k Východu, k pseudodemokracii, kde ní výjimečným potlačování lidských práv, svobody samotného projevu, a kde se nehledí na štěstí všech občanů.“

přirozenost	„Nejsou to elity, nejsou to, řekl bych, soudcové, ale jsou to lidé, kteří v demokracii rozhodují, a to je úplně přirozený způsob.“	„Sexualita je přirozená, ale my jsme mimořádně pokrytecká společnost. Potlačujeme přírodu a myslíme si, že se to neděje.“
-------------	--	---

Zdroje: Vlastní zpracování na základě Bugár 2015; Denník N 2015b; Hlavné správy 2015a; Hospodárske noviny 2015a; Mako 2015; Nejdeme 2016; Pažitková 2015; SME 2015a; SME 2015b; TA3 2015.

Tabulka 4

strana pro referendum				strana proti referendu			
Slovo	Délka slova	Frekvence	%	Slovo	Délka slova	Frekvence	%
rodiny	6	28	0,95	referendum	10	16	1,02
deti	4	26	0,88	deti	4	14	0,89
detí	4	25	0,85	referenda	9	12	0,77
manželstvo	10	22	0,75	práva	5	11	0,70
rodinu	6	22	0,75	pohlavia	8	9	0,57
manželstva	10	18	0,61	rovnakého	9	9	0,57
dôležité	8	15	0,51	otázky	6	8	0,51
referendum	10	14	0,48	referende	9	8	0,51
rodina	6	14	0,48	spôsobom	8	8	0,51
Slovensku	9	13	0,44	ľudia	5	7	0,45
práva	5	12	0,41	rodiny	6	7	0,45
otca	4	11	0,37	detí	4	6	0,38
druhého	7	10	0,34	nezúčastním	11	6	0,38
rodine	6	9	0,31	právo	5	6	0,38
ženy	4	9	0,31	dietá	5	5	0,32
2013	4	8	0,27	ľudské	6	5	0,32
manželom	8	8	0,27	rodinu	6	5	0,32
muža	4	8	0,27	Slovensku	9	5	0,32
rodiča	7	8	0,27	ľudí	4	4	0,26
spolu	5	8	0,27	možnosť	7	4	0,26
výchovu	7	8	0,27	názor	5	4	0,26
život	5	8	0,27	Nebojím	7	4	0,26
otázky	6	7	0,24	párov	5	4	0,26
pôjdem	6	7	0,24	rodiča	7	4	0,26
právo	5	7	0,24	rodín	5	4	0,26
Súhlasíte	9	7	0,24	rodina	6	4	0,26
čas	3	6	0,20	rovnako	7	4	0,26
dietá	5	6	0,20	štátu	5	4	0,26
druhý	5	6	0,20	života	6	4	0,26
februára	8	6	0,20	absurdné	8	3	0,19

Zdroj: Vlastní zpracování.